

รายงานวิจัยฉบับย่อ

ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท

โดย สาโรช อังสุมาลิน และคณะ

กรกฎาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	iii
สารบัญภาพ	v
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของการศึกษา (ต่อเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นหรือของประเทศ)	1
1.2 การสำรวจวรรณกรรม	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.4 คำถามหลักของการวิจัย	5
1.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	5
1.6 แนวทางการดำเนินงานวิจัย	8
1.6.1 สมมติฐานการวิจัย	8
1.6.2 ขอบเขตของการวิจัย/พื้นที่ที่ศึกษา	8
1.6.3 วิธีการดำเนินการวิจัย	11
1.6.4 วิธีการเก็บข้อมูล/แหล่งข้อมูล	17
1.6.5 วิธีการประมวลผลข้อมูล	18
บทที่ 2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนชนบท	19
2.1 ครัวเรือนที่ปลูกข้าว และ/หรือพืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน	19
2.2 ครัวเรือนที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ถือครองขนาดเล็ก	20
2.3 ครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน	20
2.4 ครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	21
2.5 ครัวเรือนที่ปลูกพืชยืนต้น (ยางพารา และปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	22
บทที่ 3 สภาพและลักษณะสินเชื้อของครัวเรือนในชนบท	23
3.1 สัดส่วนครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ของครัวเรือนชนบท	23
3.2 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกข้าว และ/หรือพืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน	24
3.3 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผลพื้นที่ถือครองขนาดเล็ก	26
3.4 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน	28

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	30
3.6 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกไม้ยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	32
บทที่ 4 ลักษณะกระแสเงินสดของครัวเรือนชนบท	35
4.1 กระแสเงินสดของครัวเรือนชนบทจำแนกตามลักษณะอาชีพหลัก	35
บทที่ 5 ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท	39
5.1 ผลการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท	39
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะ	45
6.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับลำดับก่อนหลังของกลุ่มครัวเรือนที่ควรได้รับการ สินเชื่อและวงเงินกู้	45
6.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับลำดับก่อนหลัง (ต่อ)	46
6.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาระหนี้สินและการชำระคืน	46
6.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเภทลูกค้า	47
6.5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อวัตถุประสงค์ที่นอกเหนือจากการเกษตร	48
6.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการสินเชื่อของกลุ่มครัวเรือน/ ระบบการเพาะปลูกต่าง ๆ	48
6.7 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเข้มแข็งขององค์กร	49
6.8 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อการศึกษา	49
6.9 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการ และ รายได้/การทำงานนอกฟาร์ม	50
6.10 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการให้บริการ	51
6.11 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำเงินไปชำระหนี้สินเดิม	51
6.12 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับครัวเรือนที่ไร้ที่ดินทำกิน หรือ Landless Household (LH)	52
6.13 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรับรู้ความเสี่ยง	52
6.14 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย	53
6.15 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเข้าถึงและหลักทรัพย์ค้ำประกัน	53
6.16 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการระดมเงินออม	53
6.17 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อและการเพิ่มรายได้	54

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนตัวอย่าง	55
2	ขนาดที่ดิน การเป็นเจ้าของ การถือครองที่ดิน และการใช้ที่ดิน	56
3	แรงงานของครัวเรือน	57
4	ระบบการเพาะปลูก	58
5	เครื่องจักรอุปกรณ์การผลิต	59
6	การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและยาฆ่าหญ้า	60
7	พื้นที่เพาะปลูกพืชต่าง ๆ	61
8	รายได้สุทธิของครัวเรือน และค่าใช้จ่ายในการบริโภค	62
9	สภาพหนี้สินและการกู้ยืม	63
10	สัดส่วนครัวเรือนชนบทประเภทต่าง ๆ แต่ละกลุ่ม	64
11	ครัวเรือนที่มีหนี้ค้างเมื่อต้นปี และที่กู้ใหม่ระหว่างปี	65
12	การกู้ระหว่างปี	70
13	แหล่งเงินกู้	71
14	วัตถุประสงค์ของเงินกู้	74
15	ประเภทของเงินกู้	79
16	อัตราดอกเบี้ยต่อปี	82
17	สัดส่วนหนี้คงค้างปลายปี จำนวนหนี้คงค้างปลายปีและภาระหนี้สิน ของครัวเรือนชนบท	84
18	สถานะของครัวเรือนที่ไม่กู้ยืม	85
19	สถานะของครัวเรือนไร้ที่ทำกิน (Landless Household)	86
20	สรุปลักษณะของกระแสเงินสดสุทธิของครัวเรือน จำแนกตามลักษณะอาชีพหลัก	87
21	กระแสเงินสดรับ กระแสเงินสดจ่ายและกระแสเงินสดสุทธิแต่ละเดือน จำแนกตามลักษณะอาชีพหลัก	88
22	กระแสเงินสดสุทธิสะสมของครัวเรือนชนบท จำแนกตามลักษณะอาชีพหลัก	89
23	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก จำแนกตามอาชีพหลัก	90
24	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวกซึ่งมีการกู้เงินระหว่างปี จำแนกตามอาชีพหลัก	91
25	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวกซึ่งไม่มีการกู้เงินระหว่างปี จำแนกตามอาชีพหลัก	92

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
26	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ จำแนกตามอาชีพหลัก	93
27	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบซึ่งมีการกู้เงินระหว่างปี จำแนกตามอาชีพหลัก	94
28	กระแสเงินสดของกลุ่มที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบซึ่งไม่มีการกู้เงินระหว่างปี จำแนกตามอาชีพหลัก	95
29	แสดงค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่าง ๆ ในสมการอุปสงค์ความต้องการสินเชื่อ และค่า t-value	96
30	ผลการศึกษาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่เกษตรน้ำฝน ปลูกข้าว และ/หรือพืชไร่	97
31	ราคาเงาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่เกษตรน้ำฝน ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่	98
32	ผลการศึกษาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ถือครองขนาดเล็ก ปลูกพืชหลายครั้งและไม่ผล	99
33	ราคาเงาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ถือครองขนาดเล็ก ปลูกพืชหลายครั้งและไม่ผล	100
34	ผลการศึกษาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่เขตชลประทาน ปลูกข้าวหลายครั้ง	101
35	ราคาเงาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่เขตชลประทาน ปลูกข้าวหลายครั้ง	102
36	ผลการศึกษาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกไม้ยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	103
37	ราคาเงาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกไม้ยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	104
38	ผลการศึกษาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	105
39	ราคาเงาจากแบบจำลองของครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	106

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

7

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของการศึกษา (ต่อเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นหรือของประเทศ)

เป้าหมายสูงสุดประการหนึ่งของชุมชน สังคม ประเทศ คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี คนในครอบครัว ชุมชน และสังคม มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมีรายได้ สุขอนามัย การศึกษา และคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความเท่าเทียมกัน มีความสามารถที่จะแข่งขันกับนานาประเทศได้โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง

ด้วยความประสงค์ที่จะบรรลุเป้าหมายข้างต้น รัฐบาลได้กำหนดแนวทางพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบในการดำเนินงาน ในปัจจุบันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ผลการพัฒนาการเศรษฐกิจเท่าที่ผ่านมามีปรากฏว่าการขยายตัวอยู่ในอัตราสูง ดังจะเห็นได้จากในช่วงระยะเวลาระหว่างปี 2523-2537 ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ณ ราคา คงที่เพิ่มขึ้น 2.34 เท่า การส่งออกเพิ่มขึ้น 8.52 เท่า ประชากรมีระดับการศึกษาและสุขอนามัยสูงขึ้น ซึ่งแสดงว่าประเทศชาติได้ ก้าวหน้าไปในทิศทางเพื่อบรรลุเป้าหมายได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังมี อีกหลายสิ่งหลายอย่างที่ต้องการ การปรับปรุงแก้ไขโดยเฉพาะการกระจายรายได้ ได้ศึกษาความเท่าเทียมกันระหว่างภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ต่อคนจะพบว่าในภาคการเกษตร รายได้ต่อคนเพิ่มจาก 1,002 บาท ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็น 8,110 บาท ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ส่วนในภาคอุตสาหกรรมนั้น รายได้ต่อคนเพิ่มจาก 6,212 บาท ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็น 98,077 บาท ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ซึ่งหมายถึงว่ารายได้ต่อคนในภาคอุตสาหกรรมหรืออีกนัยหนึ่งผลของการพัฒนาถึงแม้จะทำให้รายได้เฉลี่ยต่อคนสูงขึ้น แต่กลับทำให้ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องรายได้ระหว่างชนบทกับคนเมืองเพิ่มมากขึ้น สัดส่วนของมูลค่าผลิตภัณฑ์นอกภาคเกษตรต่อภาคเกษตรเพิ่มจาก 6.20 เท่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็น 12.09 เท่า ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7

ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องการกระจายรายได้ อาจชักนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่รุนแรงยิ่งขึ้นได้ เพราะคนในเมืองจะอยู่ในฐานะที่จะควบคุมเป็นเจ้าของทรัพยากร ปัจจัยการผลิต

เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้นเรื่อย ๆ คนในชนบท/เกษตรกร จะอยู่ในฐานะเสียเปรียบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นการจะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญกับปัญหาของคนชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ครัวเรือนชนบทนั้นส่วนใหญ่คือเกษตรกร ซึ่งตามสถิติล่าสุดมีประมาณ 5.6 ล้านครัวเรือน อย่างไรก็ตามในชุมชนชนบทนั้น ยังมีครัวเรือนอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจอย่างมาก ครัวเรือนกลุ่มนี้คือครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตร ประกอบอาชีพรับจ้างรายวันเป็นส่วนใหญ่ มีการกะประมาณว่ามีครัวเรือนนี้ถึงร้อยละ 24 ของครัวเรือนในชนบททั้งหมด หรือประมาณ 1.3 ล้านครัวเรือน ครัวเรือนเหล่านี้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำที่สุดในบรรดาครัวเรือนชนบทต่าง ๆ คนชนบทกลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นผู้ที่มีทรัพยากรจำกัด ด้อยคุณภาพ การศึกษาน้อย มีเงินทุนจำกัด และความสามารถที่จะรองรับความเสี่ยงต่ำ

ในการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชนบทนั้น จำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตให้สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสินค้าการเกษตร หรือสินค้าและบริการที่ไม่ใช่การเกษตร การเพิ่มขีดความสามารถดังกล่าวนอกเหนือไปจากปัจจัยอื่น ๆ แล้วต้องมีการลงทุนใน**เงินทุน** เพื่อวัตถุประสงค์ในระยะเวลายาวและระยะยาวมีความสำคัญมาก การศึกษาถึงลักษณะความต้องการเงินทุน และสินเชื่อจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้สถาบันการเงินของรัฐ และของเอกชนจะได้จัดบริการเพื่อสนองความต้องการอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

1.2 การสำรวจวรรณกรรม

การศึกษาเกี่ยวกับสินเชื่อที่ทำมาในอดีต เกือบทั้งหมดเป็นการศึกษาถึงสภาพหนี้สิน และการกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตรกรซึ่งครัวเรือนตัวอย่างครอบคลุมถึงครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตรไว้ด้วย อย่างไรก็ตามการศึกษามากไม่รวมถึงครัวเรือนที่ไม่ใช่ครัวเรือนเกษตรกรแต่อาศัยปะปนอยู่กับครัวเรือนเกษตรกร ประเด็นการศึกษา ครอบคลุมถึง จำนวน ครัวเรือนที่กู้ยืม ขนาดวงเงินกู้ยืม แหล่งเงินกู้ การใช้เงินกู้ ระยะเวลาการกู้ยืม อัตราดอกเบี้ย หลักทรัพย์ค้ำประกัน เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือวงเงินกู้ยืมเพิ่มมากขึ้น (ตามราคาปัจจุบัน ไม่ได้คำนวณจากราคาคงที่) เป็นการกู้ยืมจากสถาบันการเงินมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การกู้ยืมจากแหล่งนอกระบบลดลงมาก อัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากสถาบันเปลี่ยนแปลงไปตามที่แต่ละสถาบันกำหนด อัตราดอกเบี้ยจากแหล่งเงินนอกระบบมีแนวโน้มลดลง การกู้ยืมส่วนใหญ่ยังเป็นการกู้ยืมระยะสั้นเพื่อใช้ซื้อปัจจัยการผลิตขั้นแปร จ้างแรงงาน และบริโภค สัดส่วนการกู้ยืมระยะสั้นมีแนวโน้มลดลง หรือ

สัดส่วนของการกู้ยืมระยะปานกลางและยาวเพื่อซื้อปศุสัตว์ เครื่องจักรกลและที่ดิน มีแนวโน้มสูงขึ้น การกู้ยืมจากสถาบันการเงินต้องใช้การค้ำประกันซึ่งพบว่า มากกว่าร้อยละ 50 เป็นการให้ที่ดิน ค้ำประกัน รองลงไปคือการใช้กลุ่มค้ำประกันการกู้ยืมโดยไม่ใช้การค้ำประกัน พบแต่เฉพาะการกู้ยืมเงินจาก แหล่งนอกระบบเท่านั้น

การศึกษาส่วนใหญ่เท่าที่ผ่านมามุ่งเน้นไปที่การทำการเกษตร การให้ความสำคัญกับ กิจกรรมนอกการเกษตรและกิจกรรมนอกฟาร์ม เริ่มทำการศึกษาย่างจริงจัง ลึกซึ้งเมื่อประมาณปี 2527 โดยมีการระบุกิจกรรมดังกล่าวไปในการวิเคราะห์อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามการศึกษาเน้นให้ความสำคัญ กับการศึกษาประเด็นอื่น ๆ เช่น การจัดสรรทรัพยากร และแรงงานเป็นต้น ไม่ได้เน้นศึกษาเรื่องความ ต้องการสินเชื่อโดยเฉพาะ

การศึกษาถึงอุปสงค์สินเชื่อของครัวเรือนเกษตรกร นั้นได้เริ่มทำการศึกษาย่างชัดเจน มากขึ้นในระยะหลัง ๆ ในการศึกษาของคณะที่ปรึกษาจากธนาคารโลกจากรัฐบาลออสเตรเลีย และ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาถึงความ มั่นคงในการถือครองที่ดินและผลกระทบของการออกโฉนดที่ดิน ซึ่งการศึกษาพบว่าตัวแปรที่สำคัญคือ การมีโฉนดที่ดินและขนาดของทรัพย์สินการผลิตจะทำให้เกษตรกรมีความต้องการสินเชื่อมากขึ้น ตัวแปร อื่น ๆ ที่ทำให้ความต้องการสินเชื่อเพิ่มมากขึ้นคือ ขนาดที่ดิน และระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว ส่วนอายุของหัวหน้าครอบครัว ถ้าสูงขึ้นจะทำให้ความต้องการสินเชื่อน้อยลง อย่างไรก็ตามการศึกษาคือ เฉพาะครัวเรือนเกษตรกร ไม่รวมถึงครัวเรือนอื่น ๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในชนบทด้วย

การศึกษาของทองโรจน์ อ่อนจันทร์^{1/} ต้องการชี้ถึงข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับภาวะ หนี้สิน และภาวะหนี้สินของเกษตรกรไทย ในช่วงก่อนและหลังภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ โดยใช้ข้อมูล จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศ ผู้เขียนให้ความสนใจว่า หนี้สินจะเป็น ภาระเมื่อไร และสินเชื่อจำเป็นต่อการเกษตรหรือไม่ คำถามแรกใช้การพิจารณาจากอัตราส่วนทางการเงิน ง่าย ๆ ระหว่างปริมาณหนี้สินกับตัวชี้ด้านทรัพย์สินและรายได้ของเกษตรกร การศึกษาระบุว่าภาระหนี้สิน ของครัวเรือนเกษตรกร “ไม่รุนแรง” เหมือนดังที่คนทั่วไปเข้าใจกัน ปริมาณหนี้สินคงค้างปลายปี (ทั้งระยะ สั้น ปานกลาง และยาว โดยหนี้สินระยะสั้นประกอบเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 50 ของหนี้สินทั้งหมด)

^{1/} ศาสตราจารย์ ดร.ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ “หนี้สินเกษตรกรไทย : ปัญหาและแนวทางแก้ไข” เอกสารประกอบการ สัมมนาเรื่อง “หนี้สินเกษตรกรไทยใครดูแล” จัดโดยสมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กันยายน 2543

ต่อสินทรัพย์คงที่อยู่ในช่วง 0.03 ถึง 0.05 ปริมาณหนี้สินคงค้างปลายปีต่อรายได้สุทธิของครัวเรือนอยู่ในช่วง 0.28 ถึง 0.44 การใช้อัตราส่วนการเงินง่าย ๆ เพื่อแสดงภาระหนี้สินของเกษตรกรโดยอาจหมิ่นเหม่ในแง่ความถูกต้องอยู่บ้าง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาว่าเกษตรกรไทยมีลักษณะของความแตกต่างหรือความหลากหลายของระบบการผลิตเป็นอย่างมาก ภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มครัวเรือนต่าง ๆ จะแตกต่างกัน ข้อมูลที่นำมาแสดงจะต้องตีความอย่างระมัดระวังเพื่อความเข้าใจถูกต้อง ส่วนในเรื่องสินเชื่อจำเป็นต่อการเกษตรหรือต่อเกษตรกรหรือไม่นั้น ผู้เขียนระบุว่า การขยายตัวทางธุรกิจหรือการผลิตนั้น ต้องการสินเชื่อในจำนวนที่สูงขึ้น เพราะเงินทุนจากการออมของครัวเรือนคงไม่พอและหากพิจารณาการลงทุนระยะยาวแล้ว (เช่น การซื้อที่ดิน และเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร) สินเชื่อจำเป็นที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง การเกษตรก้าวหน้าหรือเพื่อการค้าจึงต้องพึ่งพาสินเชื่อ ดังนั้นหากพิจารณาในแง่วิชาการเกษตรกรไทยจึงไม่มีทางที่จะปลอดจากหนี้สินได้ในระบบการผลิตปัจจุบัน ผู้เขียนระบุว่าหากพิจารณาในแง่วิชาการ ความต้องการสินเชื่อของเกษตรกรนั้นย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับของเทคโนโลยีทางการเกษตร ขนาดฟาร์มหรือขนาดธุรกิจ หรือถ้าพิจารณาระดับประเทศแล้ว ยิ่งการเกษตรมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น หนี้สินหรือสินเชื่อจะยิ่งมากขึ้นตามไปด้วย^{2/} ผู้เขียนกล่าวว่าภาคกลางมีการเกษตรที่ทันสมัยหรือเป็นการค้ามากกว่าภาคอื่น ๆ ดังนั้นหนี้สินของภาคนี้จะมีมากกว่าภาคอื่น ๆ ซึ่งการเกษตรอาจจะยังไม่ก้าวหน้าเท่า หรืออาจจะขาดระบบชลประทานจึงทำให้ทำการเกษตรได้เพียงครั้งเดียวเป็นส่วนมาก เช่น ภาคตะวันออก เชียงเหนือซึ่งยากจนกว่าภาคอื่น ๆ ในเรื่องการชำระคืน เมื่อคิดเป็นสัดส่วนกับหนี้สินทั้งหมดแล้วยังเป็นอัตราที่ต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ (ประมาณร้อยละ 32) และภาคตะวันออกเชียงเหนือ (ประมาณร้อยละ 50) ข้อมูลอาจเชื่อถือไม่ได้มาก เพราะเหตุผลหนึ่งคือมีหนี้สินที่ยังไม่ต้องชำระ หรือ หนี้สินยังไม่ถึงเวลา/กำหนดที่จะต้องชำระคืนทั้งหมด เพราะหนี้สินกว่าร้อยละ 70 เป็นหนี้ระยะปานกลางและระยะยาว

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษามีวัตถุประสงค์หลักดังต่อไปนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อของคนชนบทและการเข้าถึง
2. เพื่อเสนอแนะแนวทาง การปรับระบบการจัดการสินเชื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนชนบท

^{2/} Tongroj Onchan. Credit Problems of Farmers in Thailand, in Farm Credit Situation in Asian. Asian Productivity Organization Tokyo, 1984

1.4 คำถามหลักของการวิจัย

คำถามหลัก หรือประเด็นในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนชนบทเป็นอย่างไร
2. ความต้องการสินเชื่อของคนชนบทมีลักษณะอย่างไร
 - สินเชื่อเพื่อการผลิต - บริโภค
 - ช่วงเวลาที่ต้องการ
 - ระยะเวลาของสินเชื่อ (ระยะสั้น - ยาว)
 - ความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของผู้กู้ (ฐานะ อาชีพหลัก ขนาดการผลิตระดับ เทคโนโลยีการผลิต ขนาดครอบครัว ฯลฯ)
3. คนในชนบทได้สินเชื่อมาสนองความต้องการจากแหล่งไหนบ้าง ได้มาอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร
4. จำนวนสินเชื่อที่ต้องการมีมากน้อยแค่ไหน ในภาวะ และเงื่อนไขอย่างไร
5. ความต้องการสินเชื่อของกลุ่มคนที่ยากจนในชนบทเป็นอย่างไร คนจนในชนบทสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้มากน้อยแค่ไหน แหล่งเงินกู้ใด สามารถสนองความต้องการได้มากที่สุด ภายใต้เงื่อนไขอย่างไร

1.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

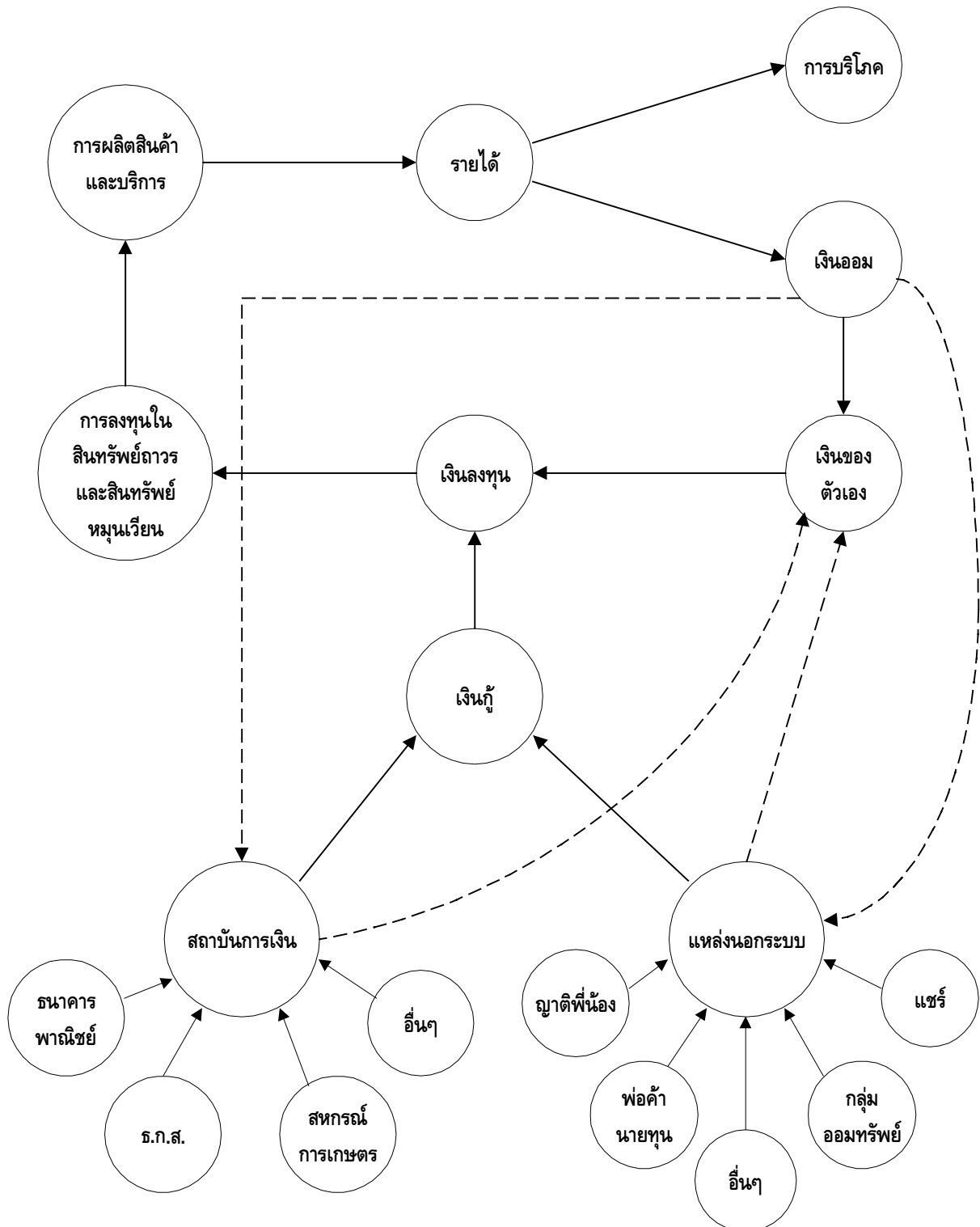
ในการผลิตสินค้าและบริการของครัวเรือนชนบท ไม่ว่าจะเป็นสินค้าเกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรม การค้า บริการ หรือแม้แต่การอพยพไปรับจ้างทำงานในท้องถิ่นอื่น จะต้องมีการลงทุนในสินทรัพย์ต่าง ๆ ซึ่งจัดแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ สินทรัพย์ถาวร และ สินทรัพย์หมุนเวียน สินทรัพย์ถาวรมันประกอบด้วย ที่ดิน โรงเรือน อาคารสิ่งปลูกสร้าง เครื่องจักร อุปกรณ์ รถบรรทุก เป็นต้น ส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนประกอบด้วย เงินสดในมือ ลูกหนี้การค้า สินค้าคงคลังของวัตถุดิบ (ตัวอย่างในการผลิตสินค้าเกษตร คือ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สารเคมี น้ำมันหล่อลื่น น้ำมันดีเซล เป็นต้น) สินค้าคงคลังของสินค้าระหว่างผลิต และของสินค้าสำเร็จรูป

ในระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน การลงทุนในสินทรัพย์ต่าง ๆ นั้นต้องใช้เงิน เงินที่นำมาลงทุนสามารถแบ่งแหล่งที่มาได้เป็น 2 แหล่ง คือ เงินทุนของตัวเอง ซึ่งถ้าหากไม่เพียงพอ แหล่งเงินทุนอีกแหล่งหนึ่ง คือ เงินกู้/สินเชื่อ เงินทุนของตัวเองนั้นได้มาจากเงินออม ซึ่งเงินออมนี้ก็คือ ส่วนของรายได้ที่มีได้นำไปใช้จ่ายในการบริโภค เงินออมของคนชนบท ถ้าหากยังไม่ได้นำไปลงทุนทันทีก็สามารถนำไปฝาก

กับสถาบันการเงิน หรือนำไปฝาก/ลงทุนในแหล่งนอกระบบได้ เมื่อถึงเวลาที่ต้องการใช้ก็ถอนคืนมาใช้ได้ ส่วนรายได้ของครัวเรือนชนบทนั้น คือ เงินที่ได้มาจากสินค้าและบริการที่ผลิตออกมาขายนั่นเอง

ในกรณีที่เงินออมมีไม่เพียงพอกับความต้องการเงินลงทุน ครัวเรือนมีทางเลือกอยู่สองทางคือ หนึ่ง ถ้าหากไม่ต้องการเป็นหนี้หรือไม่ต้องการกู้ยืมเงิน ครัวเรือนต้องตัดสินใจโครงการลงทุน ซึ่งหมายถึงว่ารายได้สุทธิของครัวเรือนจะไม่มากขึ้น ทางเลือกอีกทางหนึ่งคือ ถ้าหากครัวเรือนแน่ใจว่าโครงการลงทุนให้อัตราผลตอบแทนสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ครัวเรือนอาจเลือกที่จะกู้เงินมาใช้ในโครงการลงทุน ในทางเลือกนี้ครัวเรือนจะต้องตัดสินใจต่อไปอีกว่าจะกู้เงินจากสถาบันการเงิน หรือจากแหล่งนอกระบบ สถาบันการเงินที่คนชนบทสามารถใช้บริการได้ มี อาทิเช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน สหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์เครดิตยูเนียน ส่วนแหล่งเงินกู้นอกระบบ มี อาทิเช่น พ่อค้า ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เจ้าของที่ดิน ร้านค้าปัจจัยการผลิต กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มเงินทุน หมุนเวียนต่าง ๆ ที่ครัวเรือนชนบทร่วมกันจัดตั้งขึ้นเอง หรือโดยการสนับสนุนของส่วนราชการเป็นต้น ครัวเรือนชนบทจะตัดสินใจกู้เงินจากแหล่งใดย่อมแล้วแต่เงื่อนไขต่าง ๆ ของแหล่งเงินแต่ละแหล่งในเรื่องวงเงิน ระยะเวลา วัตถุประสงค์ อัตราดอกเบี้ย หลักทรัพย์ค้ำประกัน และยังขึ้นอยู่กับ การมีหรือไม่มีจุดที่จะให้บริการในพื้นที่ที่ครัวเรือนสามารถใช้บริการได้อย่างสะดวกอีกด้วย

กรอบ/ฐานแนวคิดในการวิจัยที่อธิบายข้างต้น สามารถแสดงได้ตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

1.6 แนวทางการดำเนินงานวิจัย

1.6.1 สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานในการวิจัย มีดังนี้

- ครัวเรือนชนบท มีความต้องการเงินกู้ระยะสั้น
- ครัวเรือนชนบท มีโอกาสการลงทุนที่ให้อัตราผลตอบแทนสูงกว่า อัตราดอกเบี้ย
- ความต้องการสินเชื่อระยะสั้น มีลักษณะเป็นฤดูกาล
- ขนาดความต้องการสินเชื่อระยะสั้นขึ้นอยู่กับขนาดการผลิต ประเภทสินค้าที่ผลิต
- ขนาดความต้องการสินเชื่อจะลดลง ถ้าครัวเรือนมีรายได้นอกฟาร์ม หรือนอกภาคการเกษตรมากขึ้น
- ครัวเรือนมีความต้องการสินเชื่อในกิจกรรมนอกการเกษตรและกิจกรรมนอกฟาร์ม
- ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนมาก จะมีความต้องการสินเชื่อมาก
- ครัวเรือนมีความต้องการสินเชื่อทั้งระยะปานกลางและระยะยาว
- ครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้ระยะสั้น
- ครัวเรือนใช้สินเชื่อจากสถาบันการเงินและแหล่งนอกระบบ
- คนจนในชนบท จะใช้เงินกู้จากแหล่งนอกระบบมากกว่าสถาบันการเงิน
- คนจนในชนบท จะมีปัญหาในการเข้าใช้บริการจากสถาบันการเงินมากกว่า

1.6.2 ขอบเขตของการวิจัย / พื้นที่ที่ศึกษา

ในการศึกษาความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบทนั้น เนื่องจากครัวเรือนในชนบทส่วนใหญ่ คือครัวเรือนเกษตรกร ดังนั้นเพื่อให้การเก็บข้อมูลครอบคลุมครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลาที่ใช้ในการศึกษา นักวิจัยจึงแบ่งครัวเรือนเกษตรกรออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ตามลักษณะของระบบการเพาะปลูกและสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ซึ่งสิ่งทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือการพิจารณาตัดสินใจว่าการผลิตสินค้าเกษตรอะไรนั้นสภาพทางกายภาพ เป็นตัวแปรที่กำหนดที่สำคัญที่สุดตัวแปรหนึ่ง ระบบการผลิตจะเปลี่ยนแปลงไปเพื่อสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของพื้นที่ เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงขนาด ลักษณะการลงทุน ความต้องการเงินทุนและความต้องการสินเชื่อจะแตกต่างกันออกไป

นอกจากนี้ระบบการเพาะปลูกในทฤษฎีการพัฒนาการเกษตรจะมีลักษณะเป็นพลวัต การสะสมทุนและการพัฒนาเทคโนโลยี จะทำให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของพื้นที่ เพื่อเพิ่มผลิตภาพให้สูงขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากความพยายามที่จะเพิ่มพื้นที่ชลประทานในพื้นที่ต่างๆ ให้มากขึ้นและเท่าที่ผ่านมายังพบว่าเมื่อเกษตรกรมีรายได้มากขึ้น ก็มีความพยายามที่จะเปลี่ยนระบบการผลิตจากข้าวและพืชไร่ (ที่มีความเสี่ยงสูง) มาปลูก พืชสวน ไม้ผล มากขึ้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เองก็พยายามกำหนดเขตเศรษฐกิจ โดยใช้ระบบการเพาะปลูกเป็นตัวแปรหนึ่งในการพิจารณา การแบ่งกลุ่มของครัวเรือนเพื่อศึกษาความต้องการของสินเชื่อโดยพิจารณาจากระบบการผลิต จึงเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและอนาคต การศึกษาได้แบ่งครัวเรือนชนบทออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. ครัวเรือนที่ปลูกข้าวและ/หรือพืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน ซึ่งเป็นครัวเรือนชนบทที่ประกอบเป็นจำนวนมากที่สุดของประเทศ ครัวเรือนในกลุ่มนี้จะปลูกข้าว หรือพืชไร่เพียง 1 รอบในช่วงเวลา 1 ปี ในช่วงฤดูแล้ง หรือช่วงเวลาที่ความต้องการแรงงานในการเกษตรมีน้อย แรงงานในครอบครัวจะไปหางานนอกฟาร์ม หรือนอกการเกษตรทำ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวในเมืองใหญ่ ในภูมิภาคในกรุงเทพฯ หรือแม้แต่ในต่างประเทศ ครัวเรือนประเภทนี้พบได้ทั่วไปในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบน และบางส่วนของภาคตะวันตก และภาคตะวันออกที่ไม่มีการชลประทาน
2. ครัวเรือนที่มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรขนาดเล็ก มีน้ำเพียงพอที่จะทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้งได้บ้าง ในพื้นที่จำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจเท่ากับหรือน้อยกว่าพื้นที่ถือครองทั้งหมดที่มี ครัวเรือนจะปลูกข้าวในช่วงฤดูฝน และปลูกพืชอื่น ๆ ในช่วงฤดูแล้งข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่จะเก็บไว้บริโภคในครอบครัว ส่วนพืชอื่น ๆ จะปลูกเพื่อขายนำเงินมาใช้ในครอบครัว นอกจากนั้นครัวเรือนจะปลูกไม้ผลไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจปลูกไว้ในพื้นที่บริเวณบ้านหรือปลูกในพื้นที่สวน รายได้จากไม้ผลจะเป็นรายได้อีกส่วนหนึ่งของครัวเรือน ครัวเรือนในกลุ่มนี้จะพบมากในพื้นที่บริเวณภาคเหนือตอนบน
3. ครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในรอบ 1 ปี เป็นครัวเรือนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ชลประทานในเขตพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตกและตะวันออกของประเทศเป็นครัวเรือนที่ทำการปลูกข้าวโดยใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล ชีวเคมี สูง มีการลงทุนในระดับที่สูงกว่าครัวเรือนที่ปลูกข้าวในเขตเกษตรน้ำฝน นอกจากนี้บางครัวเรือนยังมีการปลูกไม้ผลและพืชผักต่าง ๆ อีกด้วย

4. ครัวเรือนที่ปลูกพืชสวน ไม้ผลเป็นหลัก อย่างไรก็ตามครัวเรือนอาจใช้พื้นที่บางแปลงปลูกข้าว พืชไร่ หรือพืชยืนต้นอื่น ๆ ได้ ครัวเรือนในกลุ่มนี้ เป็นครัวเรือนที่พบได้ในบางส่วนของภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคกลางตอนล่าง ภาคใต้ตอนบนและตอนกลาง เป็นการทำการเกษตรที่ลงทุนมาก ใช้เทคโนโลยีการผลิตสูง
5. ครัวเรือนที่ปลูกไม้ยืนต้น เช่นยางพารา และปาล์มน้ำมันเป็นหลักซึ่งเป็นครัวเรือนที่พบอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ภาคใต้ และบางส่วนของภาคตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ

จะเห็นได้ว่า การเลือกครัวเรือนในชนบทโดยพิจารณาจากกิจกรรมการผลิตหลักของครัวเรือนเกษตรกร จะครอบคลุมครัวเรือนชนบทได้ทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม มีครัวเรือนอีกบางกลุ่มที่ไม่ได้ครอบคลุมอยู่ในการศึกษานี้ คือครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ หรือทำการประมงเป็นหลัก

ในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นในการทำการเกษตรแตกต่างกัน นักวิจัยได้เลือกจังหวัดที่เป็นตัวแทน เพื่อทำการเก็บข้อมูลทำการศึกษาค้นคว้าที่ละ 1 จังหวัด ซึ่งมีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจน จังหวัดต่าง ๆ ที่เลือกในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกันมีดังนี้

ลักษณะเด่นของพื้นที่	จังหวัดตัวแทน
ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน	ขอนแก่น
ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ขนาดเล็ก	เชียงใหม่
ปลูกข้าวหลายครั้ง ในเขตชลประทาน	สุพรรณบุรี
ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	ระยอง
ปลูกพืชยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	ตรัง

การเลือกจังหวัดขอนแก่น นอกจากจะเป็นจังหวัดที่แห้งแล้งมากแล้วนักวิจัยได้เลือกพื้นที่ที่สภาพทางกายภาพของดินแย่มาก คือมีสภาพดินเค็ม ผลผลิตไม่ดี ครัวเรือนยากจน ซึ่งเป็นลักษณะที่แย่มาก ๆ ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนในพื้นที่นี้น่าจะใช้เป็นพื้นฐานเพื่อเปรียบเทียบความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนในเขตเกษตรน้ำฝน ในพื้นที่อื่นของประเทศได้

ส่วนจังหวัดเชียงใหม่ และระยองเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมอุตสาหกรรม การค้า และการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นโอกาสที่สมาชิกของครัวเรือนชนบทสามารถหางานนอกการเกษตรทำได้ง่าย ซึ่งเป็น

โอกาสดีที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานนอกการเกษตรกับความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบทได้

นอกจากนี้นักวิจัยได้เก็บข้อมูลของครัวเรือนประเภทอื่น ๆ หรือที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การเกษตรเป็นหลัก เช่น ครัวเรือนรับจ้าง ครัวเรือนที่รับราชการ หรือทำงานประจำในโรงงาน ค้าขาย บริการ และอื่น ๆ ที่พบในพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนเหล่านี้ด้วย

1.6.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

หน่วยของการวิเคราะห์ คือ ครัวเรือน

การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลจริงจากภาคสนาม เป็นการสำรวจครัวเรือนชนบท และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ทั้งการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์เพื่อทราบลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม สภาพลักษณะสินเชื่อ และกระแสเงินสดรับ กระแสเงินสดจ่ายของครัวเรือนเป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยใช้สถิติแบบง่าย เช่นค่าเฉลี่ย ร้อยละ ความถี่ ตาราง กราฟ ประกอบการอธิบาย

นอกจากการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแล้ว นักวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อเชิงปริมาณด้วย ซึ่งในการวิเคราะห์เชิงปริมาณนั้น จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองส่วน โดยส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์โดยสมการถดถอยพหุ (Multiple regression) เป็นการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลกันระหว่างความต้องการสินเชื่อกับตัวแปรต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อความต้องการสินเชื่อของครัวเรือน และส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อโดยใช้แบบจำลองลิเนียร์โปรแกรมมิ่ง เป็นการวิเคราะห์ศึกษาว่า ภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรต่าง ๆ ที่ครัวเรือนมี เช่น ที่ดิน แรงงานครอบครัว แรงงานจ้าง เครื่องจักรกล เครื่องมือ อุปกรณ์ ทุน และ ภายใต้ระบบการเพาะปลูก ราคาผลผลิต ราคาปัจจัยการผลิตที่เป็นอยู่ ครัวเรือนจะมีความต้องการสินเชื่อมากน้อยเท่าใดจึงจะดีที่สุด รายละเอียดการวิเคราะห์เชิงปริมาณทั้งสองส่วนได้อธิบายเพิ่มเติมข้างล่างนี้

การวิเคราะห์ความต้องการ/อุปสงค์ของสินเชื่อของครัวเรือนชนบท โดยใช้สมการถดถอยพหุ มีรูปแบบสมการที่ใช้โดยทั่วไปดังนี้

$$D = \alpha'X + e_1$$

ที่ซึ่ง

D	คือ	จำนวนสินเชื่อที่ครัวเรือนชนบทต้องการ
α	คือ	เวกเตอร์ของค่าสัมประสิทธิ์ต่าง ๆ
X	คือ	เวกเตอร์ของตัวแปรที่กำหนดความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท
e_1	=	ความคลาดเคลื่อน ซึ่ง สมมติให้มีการกระจายแบบ normal และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0

โดยจำนวนสินเชื่อที่ครัวเรือนชนบทต้องการนี้ เป็นจำนวนสินเชื่อที่ต้องการ ณ อัตราดอกเบี้ยที่ปรากฏในขณะทำการสำรวจเก็บข้อมูล

X_1 : อัตราดอกเบี้ย ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ระบุว่าถ้ากำหนดให้ตัวแปรอื่น ๆ คงที่ เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดลง อุปสงค์หรือความต้องการสินเชื่อจะเพิ่มขึ้น หรือในทางตรงกันข้าม เมื่ออัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น ความต้องการ/อุปสงค์ของสินเชื่อจะลดลง

X_2 : ขนาดที่ดิน ขนาดที่ดินเป็นตัวแปรหลักที่กำหนดขนาดการทำกิจกรรมการผลิต และศักยภาพในการผลิตของเกษตรกร ในการวิเคราะห์คาดหมายว่าเมื่อมีขนาดที่ดินเพิ่มมากขึ้นความต้องการปัจจัยการผลิตจะมีมากขึ้น และดังนั้น จำนวนความต้องการสินเชื่อจะเพิ่มมากขึ้นด้วย

X_3 : ทรัพย์สินทุน ผลของทรัพย์สินทุนที่มีต่อจำนวนความต้องการสินเชื่อค่อนข้างซับซ้อนมีผลทั้งทางบวกและทางลบ เมื่อลักษณะทำการผลิตเป็นแบบสับสนุนกัน การมีทรัพย์สินทุนเพิ่มขึ้นจะทำให้ผลิตภาพเพิ่มของปัจจัยการผลิตสูงขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้มีความต้องการปัจจัยการผลิตและสินเชื่อเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อมีทรัพย์สินทุนเพิ่มขึ้น จะทำให้ความต้องการที่จะจ้างเครื่องจักรกลแรงงานและสัตว์ใช้งานลดลง ดังนั้นความต้องการเงินสดและสินเชื่อจะน้อยลง ดังนั้นผลของทรัพย์สินทุนที่มีต่อความต้องการสินเชื่อจึงไม่สามารถระบุได้ชัดเจน

X_4 : อายุของหัวหน้าครัวเรือนในช่วงระยะต้น ๆ ของวัฏจักรชีวิตเป็นช่วงของการสร้างครอบครัวขยายครอบครัว ในช่วงนี้จะเป็นช่วงของการขยายการผลิต เพื่อเพิ่มรายได้สนองความต้องการของครัวเรือน เป็นช่วงชีวิตที่ครัวเรือนต้องการลงทุนมากแต่มีเงินออมน้อย ดังนั้นจะเป็นช่วงที่มีความ

ต้องการสินเชื่อมาก ในทางตรงกันข้าม เมื่อช่วงวัฏจักรชีวิตเลยวัยกลางคน หรืออยู่ในช่วงสูงอายุแล้ว เป็นช่วงที่ลูก ๆ เติบโตเรียนหนังสือจบเรียบร้อย มีงานทำแล้ว ครัวเรือนไม่มีความจำเป็นต้องขยาย ครอบครัว ต้องขยายการผลิตต่อไป ความต้องการการลงทุนลดน้อยลงในขณะที่เงินออมมากขึ้น ความต้องการสินเชื่อลดลง ดังนั้นผลของอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่ออุปสงค์/ความต้องการสินเชื่อ อาจเป็นทั้งบวกหรือลบก็ได้

X_5 : สัดส่วนของรายได้จากการเกษตรต่อรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเมื่อให้ปัจจัยอยู่คงที่ การเพิ่มขึ้นของรายได้ไม่ว่าจากแหล่งใดก็ตาม จะทำให้เงินออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น ความจำเป็นที่ ต้องการกู้ยืม หรือความต้องการสินเชื่อจะลดลง ดังนั้นผลของสัดส่วนของรายได้จากการเกษตรต่อรายได้ทั้งหมด ที่มีต่อความต้องการสินเชื่อ ควรเป็นไปในทางลบ แต่ถ้าหากพิจารณาว่าการได้มาของรายได้จากการเกษตร ครัวเรือนจำเป็นต้องลงทุนมากขึ้น ผลของตัวแปรนี้มีต่อความต้องการสินเชื่อ อาจจะเป็นไปในทางบวกก็ได้

X_6 : สัดส่วนของรายได้จากการเกษตรต่อรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนมีผลเช่นเดียวกันกับตัวแปรข้างต้นการเพิ่มขึ้นของรายได้จากแหล่งนอกการเกษตรเมื่อให้ตัวแปรอื่น ๆ อยู่คงที่ ย่อมทำให้ครัวเรือนมีเงินออมเพิ่มขึ้น หรือทำให้ความต้องการสินเชื่อลดลง ดังนั้นผลของตัวแปรนี้ต่อความต้องการสินเชื่อควรจะเป็นไปในทางลบ นอกจากนั้นการทำงานนอกการเกษตร เช่นการไปรับจ้างมักไม่ต้องการการลงทุนเพื่อการผลิตแต่อย่างใด ผลของตัวแปร ต่อความต้องการสินเชื่อในทางบวกจึงไม่ควรมี

X_7 : ลักษณะการถือครองที่ดิน ครัวเรือนอาจถือครองที่ดินที่ใช้ทำการผลิตในรูปของเจ้าของที่ดิน หรือเป็นผู้เช่าก็ได้ (ทั้งเช่า ทั้งหมด หรือเช่าบางส่วน) เนื่องจากการถือครองที่ดินในรูปของการเป็นเจ้าของที่ดินไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าเช่าให้เจ้าของที่ดินแต่อย่างใด ดังนั้นครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินเมื่อ กำหนดให้สิ่งอื่น ๆ อยู่คงที่ จะมีเงินออมมากกว่า ความต้องการสินเชื่อจึงมีน้อยกว่า ผลของตัวแปรนี้ต่อความต้องการสินเชื่อ จึงน่าจะเป็นทางลบ อย่างไรก็ตามการเป็นเจ้าของที่ดินทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคงในการถือครอง และชักนำให้ครัวเรือนมีการลงทุนในการปรับปรุงที่ดิน หรือในการผลิตเพิ่มมากกว่ากรณีของการเป็นผู้เช่า ความต้องการสินเชื่ออาจเพิ่มขึ้นก็ได้

X_8 : ความเข้มข้นในการใช้ที่ดินในช่วงระยะแรก ๆ ที่ความเข้มข้นในการใช้ที่ดินเริ่มเพิ่มขึ้น ครัวเรือนจะมีการลงทุนในการผลิตเพิ่มมากขึ้น ถ้าหากครัวเรือนมีเงินออมไม่เพียงพอความต้องการสินเชื่อจะเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อทำการผลิตเพิ่มขึ้นไปได้สักระยะหนึ่งแล้วครัวเรือนจะมีรายได้ และ

เงินออมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นความต้องการสินเชื่อ จึงน่าจะน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของครัวเรือนที่มีความเข้มข้นในการใช้ที่ดินน้อยกว่า ผลของตัวแปรนี้จึงอาจเป็นได้ทั้งบวกและลบ

X_9 : ตัวแปรหุ่นชนิดที่ดิน การถือครองที่ดินโดยมีเอกสารสิทธิโฉนดที่ดินจะมีความมั่นคงในการถือครองที่ดินมากที่สุด จะทำให้ครัวเรือนเกิดความมั่นใจ และเป็นแรงจูงใจให้ครัวเรือนลงทุนในที่ดิน ทรัพย์สินคงที่ และปัจจัยผันแปรต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนั้นการมีเอกสารสิทธิโฉนดที่ดินจะเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงเพื่อกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ง่ายขึ้นด้วย ความต้องการสินเชื่อจึงน่าจะมากขึ้น อย่างไรก็ตามในระยะยาวเมื่อให้ตัวแปรอื่น ๆ คงที่ เมื่อครัวเรือนมีรายได้มากขึ้น มีการสะสมเงินออมมากขึ้นความต้องการสินเชื่ออาจลดลง ในการศึกษาเนื่องจากประเทศไทย เพิ่งจะดำเนินการออกเอกสารสิทธิโฉนดที่ดินให้แก่ครัวเรือนในชนบท ดังนั้นจึงคาดว่าผลของตัวแปรนี้จะทำให้ความต้องการสินเชื่อเพิ่มมากขึ้น

X_{10} : ตัวแปรหุ่นค่าเล่าเรียนบุตร การจ่ายค่าเล่าเรียนบุตรทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคมากขึ้น เงินออมจะเหลือน้อยลง และถ้าหากการผลิต และค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ อยู่คงที่แล้ว ครัวเรือนจะมีความต้องการสินเชื่อมากขึ้น

X_{11} : ตัวแปรหุ่นประเภทเงินกู้ ครัวเรือนอาจต้องการทั้งเงินกู้ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาวในการผลิต ความต้องการเงินกู้ระยะปานกลาง และระยะยาว ไม่เกิดบ่อยครั้ง แต่การกู้แต่ละครั้งจะมีวงเงินกู้มาก ถ้าหากเงินกู้ระยะสั้นเป็นฐาน ผลของตัวแปรนี้ต่อความต้องการสินเชื่อจึงน่าจะเป็นบวก

X_{12} : ตัวแปรหุ่นที่ตั้งของครัวเรือน เนื่องจากครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ทำการศึกษา มีลักษณะเด่นในการผลิตแตกต่างกันตามที่ระบุแล้วข้างต้น เมื่อให้ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทานเป็นค่าฐาน จึงคาดว่าผลของตัวแปรหุ่นที่ตั้งครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก จะมีค่าเป็นบวกและครัวเรือนอื่น ๆ จะมีค่าเป็นลบ

ในส่วนการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อโดยใช้แบบจำลองลิเนียร์โปรแกรมมีรายละเอียดคร่าว ๆ ของแบบจำลองมีดังนี้

แบบจำลองของลิเนียร์โปรแกรมมี (Linear Programming) นี้เป็นวิธีการทางคณิตศาสตร์ที่นำมาใช้วิเคราะห์เพื่อหาค่าสูงสุด (หรือต่ำสุด) ของสิ่งที่เราต้องการ (Objective) ภายใต้

สภาพปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งลักษณะทางคณิตศาสตร์ของวิธีการแบบนี้สามารถแสดงได้ดังนี้

$$\text{Max } Z = \sum_{j=1}^n C_j X_j$$

ภายใต้ภาพจำลองต่าง ๆ ดังนี้

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} X_j \leq b_i$$

$$(i = 1, 2, \dots, m)$$

$$(j = 1, 2, \dots, n)$$

$$X_j \geq 0$$

โดยกำหนดให้

Z	เป็นค่าของฟังก์ชันวัตถุประสงค์
X_j	เป็นกิจกรรม j
C_j	เป็นผลตอบแทนต่อ 1 หน่วย ของกิจกรรมต่าง ๆ (X_j) ในฟังก์ชันวัตถุประสงค์
a_{ij}	ความต้องการปัจจัย i ต่อ หนึ่งหน่วยของ X_j
b_i	เป็นระดับของข้อจำกัด i

วัตถุประสงค์ของแบบจำลองนี้ก็จะหาผลตอบแทนสูงสุด (maximize net return) แก่แรงงานของครัวเรือน ที่ดิน สินทรัพย์ถาวรที่ไม่ใช่เครื่องจักรกล เงินลงทุน และการประกอบ การ/การจัดการ

ลักษณะแบบจำลองที่ใช้

แบบจำลองต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จะวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อ โดยใช้ ค่าเฉลี่ย(mean) เป็นตัวแทนครัวเรือนทั้งหมดในท้องที่ที่ทำการสำรวจ จากทรัพยากรที่ครัวเรือนที่เป็น ตัวแทนมีอยู่ จะเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมอะไรบางอย่างที่จะทำให้ ครัวเรือนมีรายได้สูงสุด และจำนวนสินเชื่อ ที่พอเหมาะจะเป็นเท่าใด

ระยะเวลาการใช้แบบจำลอง

ในการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อ ได้ทำการวิเคราะห์เฉพาะความต้องการสินเชื่อในระยะสั้น คือภายใน 1 ปีเท่านั้น ซึ่งแหล่งของเงินที่ครัวเรือนกู้ยืมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งกู้ยืมที่เป็นสถาบัน และแหล่งเงินกู้ที่เป็นแหล่งนอกระบบ โดยถือปีการผลิตเป็นเกณฑ์ในการทำการศึกษานอกจากนี้ได้แบ่งระยะเวลา 1 ปี ออกเป็น 4 ไตรมาส ทั้งนี้เพื่อให้สามารถศึกษาความต้องการสินเชื่อตามฤดูกาลได้

ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ใช้

ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในแบบจำลองประกอบด้วยที่ดิน แรงงาน แรงงานลัทธิเครื่องจักรกล การขายผลผลิต การรับเงินจากภายนอก การทำงานนอกการเกษตร การบริโภค เงินฝากทุนในรูปของเงินสด และสินเชื่อจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งปริมาณของปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากค่าเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนของครัวเรือนที่วิเคราะห์

ทุนในรูปของเงินสด

เงินทุนที่อยู่ในรูปของเงินสด ซึ่งพบว่าปัจจัยในรูปของเงินทุนที่เป็นเงินสดนี้เป็นข้อจำกัดที่สำคัญตัวหนึ่ง ถ้าครัวเรือนจำเป็นต้องผลิตเท่าที่เงินทุนที่มีอยู่แล้วอาจทำการผลิตได้ไม่เต็มที่แต่อย่างไรก็ตาม ทุนในรูปของเงินสดนี้อาจจะหามาเพิ่มได้โดยการกู้ยืม ส่วนครัวเรือนจะกู้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับต้นทุนในการกู้ยืมคืออัตราดอกเบี้ย ความจำเป็นของค่าใช้จ่ายในการผลิตและผลตอบแทนจากผลผลิตที่ครัวเรือนทำการผลิตอีกด้วย

ทุนในรูปสินเชื่อเพื่อการผลิต

เนื่องจากความจำกัดของเงินทุนในรูปของเงินสดที่ครัวเรือนมีอยู่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่ครัวเรือนจำเป็นต้องใช้ทุนในรูปของเงินสดเป็นจำนวนมากเพื่อการผลิต ดังนั้นครัวเรือนจึงอาจกู้ยืมเงินทุนมาเพิ่มเติม ซึ่งแหล่งเงินกู้ยืมได้นั้นมีทั้งแหล่งเงินกู้ที่เป็นสถาบัน เช่น สหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และแหล่งเงินกู้นอกระบบ เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน และพ่อค้า

ลักษณะกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบในแบบจำลอง

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบในแบบจำลองได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตสินค้าเกษตร การขายสินค้าเกษตร การจ้างแรงงาน การขายแรงงาน การจ้างแรงงานลัทธิ การจ้างเครื่องจักร การทำกิจกรรมนอกการเกษตร การฝาก/ถอนเงินฝาก การกู้ยืม และชำระคืนเงินกู้

ราคาและผลตอบแทนจากการทำฟาร์ม

ในการศึกษาโดยใช้วิธีแบบลิเนียโปรแกรมมิ่งนี้ ข้อมูลเกี่ยวกับราคาและผลตอบแทนนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าเป็นการวางแผนให้กับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับราคาและผลตอบแทนนั้นจะต้องถูกต้องแน่นอนเชื่อถือได้ จึงจะทำให้แผนการผลิตที่ได้มาถูกต้องและใกล้เคียงความจริงมากที่สุด โดยข้อสมมติที่เกี่ยวกับราคาซึ่งได้กำหนดให้คงที่ในช่วงที่แผนดำเนินงานฟาร์มครอบคลุมไปถึง

1.6.4 วิธีการเก็บข้อมูล/แหล่งข้อมูล

การศึกษาจะเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามจากหัวหน้าครัวเรือนชนบท ทั้งที่เป็นครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนที่ประกอบการผลิตสินค้าและบริการที่ไม่ใช่สินค้าเกษตร และครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนประกอบอาชีพรับราชการ เป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือทำงานที่มีเงินเดือนประจำและครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง

การสุ่มตัวอย่าง จะทำแบบ Purposive Random Sampling โดยพื้นที่ในที่นี้คืออำเภอ ตำบล ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive) เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะเด่นที่ระบุไว้ข้างต้น การเลือกหมู่บ้าน ใช้วิธีการแบบสุ่มแบบง่าย Simple Random Sampling หลังจากการสุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านใช้วิธีการสุ่มแบบ Systematic Random Sampling

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ใช้นิสิตนักศึกษา จากสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการฝึกอบรมและฝึกหัดก่อนการสำรวจจริง และมีผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์ในการสำรวจ นิสิตปริญญาโทและอาจารย์/นักวิจัย เป็นผู้ควบคุมการเก็บข้อมูล และเพื่อเป็นการประหยัดเวลาและงบประมาณ การเก็บข้อมูลเจาะลึกบางประการได้สอบถามจากผู้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จำนวนตัวอย่างที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละกลุ่มครัวเรือนที่ทำการสำรวจเป็นดังนี้

กลุ่มครัวเรือน	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง
กลุ่มที่ 1 ปลุกข้าว และ/หรือ พืชไร่ ในเขตเกษตรน้ำฝน	88
กลุ่มที่ 2 ปลุกข้าวหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ขนาดเล็ก	96
กลุ่มที่ 3 ปลุกข้าวหลายครั้ง ในเขตชลประทาน	96
กลุ่มที่ 4 ปลุกไม้ผลเป็นหลัก	93
กลุ่มที่ 5 ปลุกพืชยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	112
รวม	485

ช่วงเวลาทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของครัวเรือน แต่ละกลุ่มเป็นดังนี้

กลุ่มครัวเรือน	ช่วงเวลา
กลุ่มที่ 1 ปลุกข้าว และ/หรือ พืชไร่ ในเขตเกษตรน้ำฝน	เดือนกุมภาพันธ์ 2544
กลุ่มที่ 2 ปลุกข้าวหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ขนาดเล็ก	เดือนตุลาคม 2543
กลุ่มที่ 3 ปลุกข้าวหลายครั้ง ในเขตชลประทาน	เดือนตุลาคม 2543
กลุ่มที่ 4 ปลุกไม้ผลเป็นหลัก	เดือนมีนาคม 2544
กลุ่มที่ 5 ปลุกพืชยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก	เดือนพฤศจิกายน 2543

1.6.5 วิธีการประมวลผลข้อมูล

นิสิตปริญญาตรีและปริญญาโท จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จะเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูล นำข้อมูลเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ตามรูปแบบที่นักวิจัยกำหนด นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ข้างต้น

บทที่ 2

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนชนบท

บทนี้อธิบายลักษณะทั่ว ๆ ไป ทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในชนบทในเรื่องที่เกี่ยวกับลักษณะทั่วไป ขนาดและการใช้ที่ดิน แรงงาน การจ้างงาน การอพยพ ระบบการเพาะปลูก การลงทุนในเครื่องจักรและอุปกรณ์การผลิต รายได้ เป็นต้น โดยแยกอธิบายของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม ข้อมูลที่นำมาใช้อธิบายได้มาจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสำรวจครัวเรือนชนบทในพื้นที่ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 1 จำนวน 485 ครัวเรือน

2.1 ครัวเรือนที่ปลูกข้าวและ/หรือพืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน

ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 4 คนเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายเล็กน้อย เป็นผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน 2.4 คน ครัวเรือนถือครองที่ดิน 31.4 ไร่ เป็นที่ที่ไม่มีการชลประทาน ทำการเพาะปลูกได้ปีละ 1 ครั้ง ที่ดินร้อยละ 80.3 ใช้เป็นที่นา ร้อยละ 9.7 ใช้เป็นที่ไร่ ร้อยละ 7.5 ของครัวเรือนถือครองโดยเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด ร้อยละ 13.6 เป็นผู้เช่าบางส่วนและร้อยละ 2.3 เป็นผู้เช่าทั้งหมด ร้อยละ 62.5 ของครัวเรือนมีสมาชิกของครัวเรือนบางคนไปอาศัยอยู่นอกบ้านนานกว่า 6 เดือน สมาชิกที่ไปอาศัยอยู่นอกบ้านมีเพียงร้อยละ 56 ที่ส่งเงินกลับมาบ้าน ระบบการเพาะปลูกที่พบมากที่สุดคือการปลูกข้าวอย่างเดียวมีจำนวนถึงร้อยละ 73 ของครัวเรือนทั้งหมด ไม่มีครัวเรือนใดที่ปลูกพืชไร่แต่เพียงอย่างเดียว ครัวเรือนอีกร้อยละ 12 ปลูกข้าวและพืชไร่ ครัวเรือนลงทุนในเครื่องจักรกลอุปกรณ์เป็นเงินเฉลี่ยครัวเรือนละ 100,511 บาท หรือ 4,342 บาทต่อไร่ ร้อยละ 53 ของครัวเรือนมีรถไถเดินตาม สิ่งอื่น ๆ ที่ครัวเรือนลงทุนอีก คือโรงเรือนสำหรับเก็บผลผลิตและวัสดุ ปุ๋ยน้ำ ป่อน้ำ สระน้ำ ครัวเรือนร้อยละ 90 ใส่น้ำยาเคมี แต่มีเพียงร้อยละ 12.5 ที่ใส่น้ำยากด ปุ๋ยหมัก ในช่วงปีที่สำรวจครัวเรือนใช้พื้นที่เพาะปลูกเพียง 22 ไร่ ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ถือครองทั้งหมด ครัวเรือนใช้ที่ดินร้อยละ 83 ไปในการปลูกข้าว ร้อยละ 12.5 ในการปลูกอ้อย ที่ดินที่เหลือใช้ในการปลูกพืชผัก มันสำปะหลัง ไม้ผลและไม้โตเร็ว ครัวเรือนมีรายได้สุทธิ 65,797 บาท แต่เป็นรายได้จากการเกษตรเพียงร้อยละ 8.9 เท่านั้น รายได้ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 91.1 เป็นรายได้จากแหล่งนอกการเกษตร ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 38,154 บาท (ตารางที่ 1-8)

2.2 ครัวเรือนที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ถือครองขนาดเล็ก

ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 3.7 คน เป็นเพศชายและหญิงจำนวนที่ใกล้เคียงกัน มีสมาชิกอยู่ในวัยแรงงานเพียง 1.8 คน ครัวเรือนในกลุ่มนี้มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 11.5 เท่านั้นที่มีสมาชิกบางคนไปอาศัยอยู่นอกบ้าน และสมาชิกที่ไปอยู่นอกบ้านเพียงร้อยละ 22 ที่ส่งเงินกลับมาให้ที่บ้าน ครัวเรือนประมาณ 2 ใน 3 ต้องจ้างหรือใช้แรงงานจากบุคคลภายนอกครอบครัวมาช่วยในช่วงการเพาะปลูก และเก็บเกี่ยว ครัวเรือนถือครองที่ดินเพียง 6.1 ไร่เท่านั้น แบ่งออกเป็น 2.6 แปลง พื้นที่ต่อแปลงจึงเท่ากับ 2.4 ไร่ มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่ถือครองโดยเป็นเจ้าของที่ดิน มีมากถึงร้อยละ 42 ที่ต้องเช่าที่ดิน โดยครัวเรือนร้อยละ 14 เช่าที่ดินบางส่วน และครัวเรือนร้อยละ 28 ต้องเช่าที่ดินทั้งหมด ครัวเรือนใช้ที่ดินร้อยละ 52 เป็นที่นา ที่ไร่ โดยทำนาในช่วงฤดูฝน และปลูกพืชไร่ และพืชผักในช่วงฤดูแล้ง และใช้ที่ดินร้อยละ 44 ใช้เป็นที่สวนปลูกไม้ผล ระบบการเพาะปลูกที่พบมากคือ ข้าวและพืชไร่ ครัวเรือนร้อยละ 42 มีระบบการเพาะปลูกนี้ ระบบการเพาะปลูกที่แตกแขนงออกไปคือ ข้าว-พืชไร่-พืชผัก และ ข้าว-พืชไร่-พืชผัก-ไม้ผล ครัวเรือนร้อยละ 10 ปลูกไม้ผลอย่างเดียว ครัวเรือนที่ปลูกข้าวหรือพืชไร่อย่างเดียวมีน้อยมาก ครัวเรือนมีการลงทุนในเครื่องจักรกลประมาณ 77,000 บาทหรือประมาณ 8,400 บาทต่อไร่ มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 8.3 ที่มีรถไถเดินตาม สิ่งที่ครัวเรือนมีมากคือเครื่องพ่นยา และโรงเก็บผลผลิตและอุปกรณ์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าครัวเรือนร้อยละ 31 มีรถปิคอัพ ครัวเรือนร้อยละ 74 ใช้ปุ๋ยเคมี และร้อยละ 62 และ 50 ใช้ยาฆ่าแมลงและใช้ยาฆ่าหญ้าตามลำดับ ครัวเรือนมีพื้นที่เพาะปลูกพืชต่าง ๆ ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งรวมกันทั้งหมด 9 ไร่ ความเข้มในการใช้ที่ดินของครัวเรือนจึงเท่ากับประมาณ 1.5 เท่า ครัวเรือนมีรายได้สุทธิทั้งหมด 107,331 บาท โดยเป็นรายได้จากการเกษตรร้อยละ 42.1 และรายได้จากการเกษตรร้อยละ 57.9 จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าครัวเรือนจะมีการทำการเกษตรอย่างเข้มข้น แต่รายได้จากการเกษตรก็ยังมีสัดส่วนน้อยกว่ารายได้จากการเกษตรเล็กน้อย ซึ่งอาจเป็นเพราะพื้นที่ที่สำรวจอยู่ไม่ไกลจากเมืองใหญ่เท่าไร โอกาสในการทำงานนอกฟาร์มมีมาก สมาชิกของครัวเรือนที่ทำงานรับจ้าง และทำงานมีเงินเดือนประจำมีสัดส่วนสูง สมาชิกที่เรียนจบระดับอุดมศึกษามีมากกว่าครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 58,166 บาท (ตารางที่ 1-8)

2.3 ครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน

ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 4 คน เป็นเพศชายน้อยกว่าเพศหญิงเล็กน้อย เป็นสมาชิกที่อยู่ในวัยทำงาน 2.7 คน มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่มีสมาชิกไปอาศัยอยู่นอกบ้าน สมาชิกของครัวเรือนที่ไปอยู่ที่อื่นร้อยละ 70 ส่งเงินกลับบ้าน มีจำนวนน้อยที่กลับมาช่วยครัวเรือนในช่วง

เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เครื่องหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดต้องใช้แรงงานจากบุคคลภายนอกครอบครัวมาช่วย ในช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ครัวเรือนถือครองที่ดิน 22 ไร่ ร้อยละ 44.8 ถือครองโดยเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด มีครัวเรือนจำนวนมากถึงร้อยละ 50 ที่ถือครองในลักษณะเป็นผู้เช่า ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดในครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการศึกษ โดยร้อยละ 33.3 เป็นผู้เช่าบางส่วน และร้อยละ 16.7 เป็นผู้เช่าทั้งหมด ครัวเรือนใช้ที่ดินร้อยละ 83 เป็นที่ทำนา ร้อยละ 15 เป็นที่สวน ที่เหลือใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ระบบการเพาะปลูกที่พบมากที่สุดคือ การทำนาอย่างเดี่ยว แต่ทำหลายครั้งในรอบ 1 ปี ครัวเรือนร้อยละ 50 ปลูกข้าวอย่างเดี่ยว ร้อยละ 37.4 ปลูกข้าวและไม้ผล ปลูกไม้ผลอย่างเดียวยังมีเพียงร้อยละ 4 ครัวเรือนใช้เครื่องจักรค่อนข้างมาก ครัวเรือนร้อยละ 11.5 มีแทรกเตอร์ 4 ล้อเล็ก ร้อยละ 77 มีรถไถนาเดินตาม ร้อยละ 75 มีปั้มน้ำ ร้อยละ 61 มีเครื่องพ่นยา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับการทำนา ครัวเรือนลงทุนในเครื่องจักรกลเครื่องมือต่าง ๆ เป็นเงินประมาณ 82,000 บาท หรือประมาณ 2,100 บาทต่อไร่ มากกว่าร้อยละ 90 ของครัวเรือนใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงและยาฆ่าหญ้า ครัวเรือนมีพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด 35.9 ไร่ ทั้ง ๆ ที่ครัวเรือนถือครองที่ดินเพียง 22 ไร่ และใช้ปลูกไม้ผลประมาณ 2 ไร่ ดังนั้นครัวเรือนจะปลูกข้าวประมาณ 2 ครั้งในรอบ 1 ปี รายได้ของครัวเรือนประมาณ 62,500 บาท เป็นรายได้จากการเกษตรที่เหลืออีกประมาณ 22,500 บาท เป็นรายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตร ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 30,065 บาท (ตารางที่ 1-8)

2.4 ครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก

ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 3.9 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายเล็กน้อย มีสมาชิกที่อยู่ในวัยทำงาน 2.2 คน มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 20 ที่มีสมาชิกไปอาศัยอยู่ที่อื่น สมาชิกที่ไปอาศัยอยู่นอกบ้านมีเพียงร้อยละ 45 เท่านั้นที่ส่งเงินกลับมาให้ที่บ้าน และมีสมาชิกเพียงประมาณร้อยละ 30 ที่กลับมาช่วยครอบครัวในช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนเพียงประมาณร้อยละ 30 เท่านั้นที่ต้องใช้แรงงานจากบุคคลภายนอกในช่วงดังกล่าว ครัวเรือนถือครองที่ดิน 17.6 ไร่ ร้อยละ 70 ถือครองโดยเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด ครัวเรือนเป็นผู้เช่ามีไม่มากนัก คือ ครัวเรือนร้อยละ 4.3 เป็นผู้เช่าบางส่วน และร้อยละ 2.2 เป็นผู้เช่าทั้งหมด ครัวเรือนในกลุ่มนี้มีมากถึงร้อยละ 14 ที่ไม่ทำการเพาะปลูก สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากไม่สามารถจัดซื้อที่ดินเป็นของตนเองได้ ระบบการเพาะปลูกที่พบมากที่สุดคือ การปลูกไม้ผลและยางพารา มีครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลอย่างเดียวยังมีร้อยละ 25.3 ครัวเรือนร้อยละ 11.4 ปลูกยางพาราอย่างเดี่ยว และมีครัวเรือนอีกร้อยละ 15.2 ที่ปลูกไม้ผลและยางพารา ครัวเรือนมีการลงทุนในเครื่องจักรกล เครื่องมือ อุปกรณ์มากชนิดที่สุด และเป็นเงินลงทุนมากที่สุด คือ ลงทุนคิดเป็นเงินเฉลี่ยครัวเรือนละ 130,676 บาท หรือประมาณ 8,850 ต่อไร่ ครัวเรือนร้อยละ 1.1 และ 3.2 มีรถแทรกเตอร์ 4 ล้อใหญ่และแทรกเตอร์ 4 ล้อเล็ก ตามลำดับ ครัวเรือนร้อยละ 32 มีรถไถนา

เดินตาม ร้อยละ 52 มีรถปิคอัพ ร้อยละ 78 มีปั้มน้ำ ร้อยละ 58 มีบ่อน้ำ/สระน้ำ ครัวเรือนร้อยละ 74 ใช้ปุ๋ยเคมี ครัวเรือนมีพื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งหมด 14.5 ไร่ ครัวเรือนใช้พื้นที่ร้อยละ 47 ไปในการปลูกยางพารา ร้อยละ 25 ปลูกไม้ผลชนิดต่าง ๆ ร้อยละ 15 ปลูกข้าว ครัวเรือนมีรายได้สุทธิ 112,742 บาท แต่เป็นรายได้จากการเกษตรเพียง 41,397 บาท หรือร้อยละ 36.7 เท่านั้น รายได้ที่เหลือเป็นรายได้จากการทำงานนอกการเกษตร ซึ่งอาจเป็นเพราะพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขตอุตสาหกรรม งานนอกการเกษตรจึงหาทำได้ง่าย และมีครัวเรือนจำนวนมากถึงร้อยละ 14 ที่ไม่ทำการเกษตร ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 54,189 บาท (ตารางที่ 1-8)

2.5 ครัวเรือนที่ปลูกพืชยืนต้น (ยางพาราและปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก

ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 4.6 คน ซึ่งเป็นขนาดครัวเรือนที่โตที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ มีสมาชิกเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย เป็นสมาชิกที่อยู่ในกองกำลังแรงงานเพียง 2.6 คน ครัวเรือนร้อยละ 29.5 มีสมาชิกบางคนไปอาศัยอยู่นอกบ้าน เพียงร้อยละ 15.2 ที่ส่งเงินกลับมาให้ที่บ้าน ส่วนที่กลับมาช่วยครัวเรือนเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวมีไม่ถึงร้อยละ 6.5 อย่างไรก็ตามในการทำการผลิต ครัวเรือนร้อยละ 95 ระบุว่าไม่ได้ใช้แรงงานจากบุคคลภายนอกเลย ครัวเรือนถือครองที่ดิน 22.9 ไร่ ครัวเรือนที่ถือครองที่ดินโดยเป็นเจ้าของที่ดินเองมีจำนวนมากถึงร้อยละ 93.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนไม่มีการถือครองในรูปผู้เช่าบางส่วน หรือเช่าทั้งหมดเลย นอกจากนั้นการสำรวจยังพบว่าครัวเรือนร้อยละ 4.5 ไม่ทำการเพาะปลูก ระบบการเพาะปลูกที่พบมากที่สุด คือ การปลูกยางพารา และ/หรือ ปาล์มน้ำมัน ครัวเรือนจำนวนมากถึงร้อยละ 91.5 มีระบบการเพาะปลูกนี้ ระบบการเพาะปลูกอื่น ๆ ที่พบอีกเล็กน้อยคือ การปลูกไม้ผล หรือ ข้าว กับยางพารา และ/หรือปาล์มน้ำมัน ครัวเรือนลงทุนในเครื่องจักรกลการผลิตเป็นจำนวนไม่มากนัก โดยเฉลี่ยครัวเรือนแล้ว ครัวเรือนลงทุนเป็นเงิน 47,272 บาท หรือ 2,542 บาทต่อไร่ ครัวเรือนร้อยละ 63.4 มีโรงรีดยาง ครัวเรือนมีอุปกรณ์อื่น ๆ อีก เช่น ปั้มน้ำ บ่อ/สระน้ำ เครื่องพ่นยา และเครื่องตัดหญ้า ครัวเรือนร้อยละ 12.5 มีรถปิคอัพ ร้อยละ 67.9 ของครัวเรือนใช้ปุ๋ยเคมี และร้อยละ 42.9 ใช้ยาฆ่าหญ้า สารเคมีอื่น ๆ ใช้จำนวนน้อยมาก ครัวเรือนมีพื้นที่เพาะปลูก 18.6 ไร่ ในจำนวนนี้ร้อยละ 81.7 ครัวเรือนใช้ที่ดินปลูกยางพารา ร้อยละ 14 ปลูกปาล์มน้ำมัน ครัวเรือนมีรายได้สุทธิ 77,750 บาท ซึ่ง 53,357 บาท หรือร้อยละ 68.6 เป็นรายได้จากการเกษตร ดังนั้นรายได้จากแหล่งนอกการเกษตรจะประกอบเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่า นอกจากนั้นรายได้จากการเกษตรเป็นรายได้ที่ได้รับในเวลาหลายเดือนในช่วง 1 ปี ไม่เหมือนครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจะมียาได้ในช่วงเก็บเกี่ยวเท่านั้น ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 47,198 บาท (ตารางที่ 1-8)

บทที่ 3

สภาพและลักษณะสินเชื่อกของครัวเรือนชนบท

บทนี้อธิบายถึงสภาพและลักษณะสินเชื่อกของครัวเรือนในชนบท เป็นการอธิบายตามประเภทของครัวเรือนที่พบในชนบทจากการสำรวจ ซึ่งประกอบด้วย ครัวเรือนเกษตรกร รับจ้างค้าขาย รับราชการ/ทำงานมีเงินเดือนประจำ บริการ และอื่น ๆ โดยอธิบายถึง จำนวนเงินกู้ แหล่งเงินกู้ วัตถุประสงค์ของเงินกู้ ประเภทของเงินกู้ อัตราดอกเบี้ยหลักประกันเงินกู้ภาระหนี้สิน และสถานะของครัวเรือนที่ไม่กู้ยืม

3.1 สัดส่วนครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ของครัวเรือนชนบท

ในส่วนที่ผ่านมา ได้อธิบายลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ แต่ในครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ยังสามารถแบ่งครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของรายได้หลัก ตัวอย่างเช่น ครัวเรือนเกษตรกร คือครัวเรือนที่มีรายได้ของครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 50 มาจากการทำกิจกรรมการเกษตรหรือการผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งอาจเป็นการปลูกพืชไร่ ข้าว ผลไม้ ไม้ยืนต้น หรือการเลี้ยงสัตว์ก็ได้ ครัวเรือนรับจ้าง คือครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่าร้อยละ 50 มาจากการรับจ้างแรงงานในการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพและลักษณะสินเชื่อกในรายละเอียดได้มากขึ้นนักวิจัยจึงได้แบ่งครัวเรือนในแต่ละกลุ่มออกเป็นประเภทต่าง ๆ คือ ครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนรับจ้าง ครัวเรือนค้าขาย ครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนอาชีพบริการ และครัวเรือนอาชีพอื่น ๆ

ในแต่ละกลุ่มครัวเรือน จะมีสัดส่วนของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ แตกต่างกัน ดังที่แสดงในตารางที่ 3.2 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากร แรงผลักดัน (push factor) แรงดึง (pull factor) และโอกาสในการทำงานนอกฟาร์มของแต่ละพื้นที่ อันจะมีผลกระทบถึงกระแสเงินสดรับ (รายได้) กระแสเงินสดจ่าย (รายจ่าย) และความต้องการสินเชื่อกของครัวเรือน ข้อมูลสภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนทุกประเภทได้แสดงไว้ในตารางที่ 9-19

3.2 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกข้าวและ /หรือ พืชไร่ ในเขตเกษตรน้ำฝน

จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สินค่อนข้างมาก ในช่วงต้นปี และปลายปี มีครัวเรือนจำนวนมากถึงร้อยละ 80 ที่มีหนี้คงค้าง ในระหว่างปีที่มีการกู้ยืมเกิดขึ้น จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สูงถึงร้อยละ 90 ของครัวเรือนทั้งหมด อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 34 เท่านั้นที่มีการกู้ยืมระหว่างปี และมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 10 ที่ไม่มีหนี้คงค้างและไม่กู้ยืม

เมื่อแบ่งครัวเรือนออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามแหล่งที่มาของรายได้หลัก พบว่าครัวเรือนในกลุ่มนี้มีเพียงร้อยละ 50 เท่านั้นที่เป็นครัวเรือนเกษตรกร (ไม่ใช่ร้อยละ 80 หรือ 90 ตามที่มีการเข้าใจกัน) ครัวเรือนร้อยละ 26 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 12.5 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ที่เหลือคือ ครัวเรือนรับจ้าง บริการและอื่น ๆ

ในจำนวนครัวเรือนชนบททั้งหมดนั้นครัวเรือนที่มีการกู้ยืมระหว่างปีร้อยละ 57 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 27 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 3.3 เป็นครัวเรือนค้าขาย แต่ถ้าพิจารณาเป็นวงเงินกู้แล้ว ร้อยละ 59 กู้โดยครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนรับจ้างกู้ร้อยละ 16 แต่ครัวเรือนค้าขายกู้ร้อยละ 14

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนในกลุ่มที่ปลูกข้าวและพืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลักนี้ กู้เงินครัวเรือนละประมาณ 24,500 บาท ครัวเรือนเกษตรกรกู้ประมาณครัวเรือนละ 29,000 บาท ครัวเรือนอื่น ๆ กู้ครัวเรือนละประมาณ 15,000 บาท แต่ครัวเรือนค้าขายกู้มากถึงครัวเรือนละ 150,000 บาท เงินที่ครัวเรือนเกษตรกรและครัวเรือนรับจ้างกู้ ร้อยละ 70-80 เป็นเงินที่กู้จากสถาบันการเงิน แต่เงินที่ครัวเรือนค้าขายและทำงานประจำกู้ ส่วนมากเป็นเงินกู้จากแหล่งนอกระบบ เงินกู้จากสถาบันการเงินร้อยละ 80 เป็นของ ธ.ก.ส. ที่เหลือเป็นเงินกู้ของสหกรณ์การเกษตร ส่วนแหล่งเงินกู้นอกระบบที่สำคัญคือ พ่อค้า/นายทุน

ในจำนวนเงินกู้ที่กู้มานั้น ร้อยละ 27 ใช้ไปในการส่งสมาชิกไปทำงานต่างประเทศ แต่ที่มากกว่าคือ ครัวเรือนค้าขาย และที่ทำงานประจำ ใช้เงินกู้ร้อยละ 60-70 เพื่อส่งสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ ครัวเรือนเกษตรกรและครัวเรือนรับจ้าง ใช้เงินกู้ประมาณร้อยละ 20-30 ไปในการลงทุนระยะสั้นเพื่อจ้างแรงงานและซื้อปัจจัยการผลิต ครัวเรือนทุกประเภทไม่มีการใช้เงินกู้ (ในช่วงปีที่ทำการสำรวจ) เพื่อซื้อที่ดิน ปรับปรุงที่ดิน หรือซื้อรถแทรกเตอร์ รถบรรทุกเลย อย่างไรก็ตามครัวเรือนโดยรวมใช้เงินกู้เกือบร้อยละ 30 ในการจัดซื้อเครื่องจักรกล สัตว์ใช้งาน และสร้างซ่อมโรงเรียน ครัวเรือน

เกษตรกรและรับจ้างใช้เงินกู้ร้อยละ 10-20 ไปในการบริโภค แต่ครัวเรือนรับจ้างและค้าขายใช้เงินกู้เกือบร้อยละ 25 ไปชำระหนี้เดิม มีครัวเรือนเกษตรกรเพียงประเภทเดียวที่ใช้เงินกู้ประมาณร้อยละ 7 ไปเพื่อการศึกษาของลูก

เงินที่ครัวเรือนกู้เกือบร้อยละ 100 เป็นการกู้เป็นเงินสด และเกือบร้อยละ 40 เป็นเงินกู้ระยะสั้น ในการกู้เงินระยะสั้นจากสถาบันการเงินนั้น ครัวเรือนต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9-18 แต่ถ้าเป็นการกู้จากแหล่งนอกระบบ ครัวเรือนต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 42-60 ส่วนการกู้เงินระยะปานกลางและยาวนั้น ครัวเรือนต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9-13 ให้แก่สถาบันการเงิน และร้อยละ 24-60 ให้แก่แหล่งนอกระบบ

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนมีหนี้คงค้างปลายปี ครัวเรือนละประมาณ 85,000 บาท^{1/} ซึ่งเป็นจำนวนที่ค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะมีครัวเรือนจำนวนมากที่ยังไม่ชำระหนี้คืน เนื่องจากยังไม่ถึงกำหนดชำระ นอกจากนี้ มีเงินกู้หรือหนี้สินมากถึงกว่าร้อยละ 60 ที่เป็นหนี้ระยะปานกลางและยาวที่ครัวเรือนทยอยชำระคืน หรือไม่ชำระคืนทั้งหมดครั้งเดียวภายในเวลา 1 ปี หนี้คงค้างของครัวเรือนแต่ละประเภทจะแตกต่างกันมาก ครัวเรือนเกษตรกรและรับจ้างมีหนี้คงค้างปลายปีครัวเรือนละประมาณ 70,000 บาท ในขณะที่ครัวเรือนค้าขาย ทำงานประจำและบริการ มีหนี้คงค้างอยู่ในช่วงครัวเรือนละประมาณ 130,000-180,000 บาท อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาสัดส่วนของหนี้คงค้างทั้งหมดพบว่า ร้อยละ 43 เป็นหนี้คงค้างของครัวเรือนเกษตรกร และร้อยละ 22 เป็นของครัวเรือนรับจ้าง ที่เหลือเป็นของครัวเรือนประเภทอื่น

เมื่อพิจารณาภาระหนี้สินของครัวเรือนโดยศึกษาว่าหนี้คงค้างของครัวเรือนคิดเป็นสัดส่วนเท่าใดของมูลค่าที่ดินที่ครัวเรือนถือครอง ซึ่งผลการวิเคราะห์ที่ได้ไม่ตรงกับความเชื่อของคนโดยทั่วไป ที่มักจะเข้าใจว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน หรือครัวเรือนรับจ้าง มีหนี้สินพันตัว จากผลการศึกษาพบว่าครัวเรือน 2 ประเภทนี้มีภาระหนี้ต่ำที่สุดในบรรดาครัวเรือนประเภทต่าง ๆ คือภาระหนี้คิดเป็นร้อยละ 4.4 และ 8.4 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรและรับจ้าง ตามลำดับ ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ มีภาระหนี้มากกว่าร้อยละ 10 ทั้งนี้ (ทั้งนี้มูลค่าที่ดินที่นำมาใช้ในการคำนวณ ไม่รวมบริเวณบ้านที่อยู่อาศัย)

ในส่วนของครัวเรือนที่ไม่กู้ยืม ที่มีอยู่จำนวนประมาณร้อยละ 10 นั้น ประมาณร้อยละ 56 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 22 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ในจำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่กู้ยืมนี้

^{1/} ยอดเงินคงค้างต้นปี ครัวเรือนละประมาณ 50,000 บาท

ร้อยละ 60 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง ส่วนครัวเรือนรับจ้างร้อยละ 100 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ในกรณีของครัวเรือนรายได้ต่ำ การไม่กู้ยืมอาจเนื่องมาจากผู้ให้กู้ปฏิเสธที่จะให้กู้ หรือครัวเรือนขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันหรืออาจจะไม่ต้องการกู้เงินเพราะเกรงว่าจะชำระคืนไม่ได้ ซึ่งการศึกษาไม่มีข้อมูลที่จะวิเคราะห์ได้

การศึกษาถึงสถานะของครัวเรือนรับจ้างที่ไม่ทำการเพาะปลูก หรือไร้ที่ดินทำกิน (Landless household) พบว่าในกลุ่มครัวเรือนที่ปลูกข้าวและ/หรือ พืชไร่ ในเขตเกษตรน้ำฝนทั้งหมดนี้มีครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนรับจ้างที่ไม่ทำการเพาะปลูก หรือไร้ที่ดินทำกิน เพียงร้อยละ 2.3 เท่านั้น และร้อยละ 50 ไม่กู้ยืมเงิน หรืออีกนัยหนึ่ง ครัวเรือนร้อยละ 50 สามารถกู้ยืมเงินได้ และครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมเงินร้อยละ 100 มีรายได้ต่ำ

3.3 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ถือครองขนาดเล็ก

สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนในกลุ่มนี้แตกต่างจากครัวเรือนที่ปลูกข้าวและ/หรือ พืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝนค่อนข้างมาก ในขณะต้นปีมีครัวเรือนเพียงประมาณร้อยละ 30 เท่านั้นที่มีหนี้ค้าง ในระหว่างปีมีครัวเรือนร้อยละ 40 ที่กู้ยืม ในจำนวนนี้ร้อยละ 45 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ค้างต้นปี ดังนั้นในระหว่างปีครัวเรือนที่เป็นหนี้จึงขยับสูงขึ้นเป็นมากกว่าร้อยละ 50 อย่างไรก็ตาม ในขณะปลายปี จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ค้างจะลดลงเหลือเพียงร้อยละ 38 มีครัวเรือนมากถึงร้อยละ 46 ที่ไม่มีหนี้ค้างและไม่กู้ยืม

ครัวเรือนกลุ่มนี้ เมื่อแบ่งเป็นครัวเรือนประเภทต่าง ๆ จะได้ดังนี้ ร้อยละ 46 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 21 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 20 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ที่เหลือเป็นครัวเรือนประเภทอื่น ๆ สัดส่วนของครัวเรือนที่ปรากฏเช่นนี้จะเป็นผลมาจากการที่ครัวเรือนมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรขนาดเล็ก แต่อยู่ไม่ห่างจากเมืองใหญ่มาก จึงสามารถหางานนอกฟาร์มทำได้ง่าย

สำหรับครัวเรือนที่มีการกู้ยืมระหว่างปีนั้น พบว่าร้อยละ 72 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 13 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ มีเพียงร้อยละ 8 ที่เป็นครัวเรือนรับจ้าง โดยเฉลี่ยแล้วในระหว่างปีครัวเรือนกู้เงินครัวเรือนละประมาณ 27,000 บาท ซึ่งยอดเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรกรสูงสุด คือประมาณ 41,000 บาท ดังนั้นครัวเรือนประเภทอื่น ๆ จะกู้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งปรากฏว่าครัวเรือนรับจ้างกู้เงิน 19,750 บาท ครัวเรือนค้าขาย และทำงานประจำกู้ครัวเรือนละ 14,125 บาท และ 12,095 บาท ตามลำดับ

เงินกู้ของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ยกเว้นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 100 เป็นเงินกู้จากสถาบันการเงิน ซึ่ง ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตร ยังเป็นสถาบันการเงินหลักเช่นเดิม โดยครัวเรือนเกษตรกร และครัวเรือนค้าขายกู้เงินร้อยละ 60 จาก ธ.ก.ส. แต่ครัวเรือนที่ทำงานประจำกู้เงินเกือบร้อยละ 80 จากสหกรณ์การเกษตร ในกรณีของครัวเรือนรับจ้าง เงินกู้ร้อยละ 96 กู้จาก ธ.ก.ส. ส่วนเงินกู้ที่เหลือกู้จากเพื่อนบ้าน ครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ไม่มีการกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์เลย

เงินที่ครัวเรือนกู้ไม่มีการใช้ไปในการลงทุนระยะยาวที่นอกเหนือจากการซ่อมแซมสร้างโรงเรือนเลย ลักษณะการใช้เงินกู้ของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ยกเว้นครัวเรือนรับจ้างคล้ายคลึงกัน คือครัวเรือนใช้เงินตั้งแต่ร้อยละ 73.5 จนถึงร้อยละ 100 ในการซื้อปัจจัยการผลิตและจ้างแรงงาน ครัวเรือนเกษตรกรใช้เงินกู้ที่เหลือร้อยละ 14 ไปในการลงทุนค้าขาย ครัวเรือนค้าขายและที่ทำงานประจำใช้เงินที่เหลือทั้งหมด คือ ร้อยละ 26.5 สำหรับครัวเรือนค้าขาย และร้อยละ 8.7 สำหรับครัวเรือนที่ทำงานประจำ ไปในการชำระหนี้ ลักษณะการใช้เงินกู้ของครัวเรือนรับจ้างนั้นตรงกันข้ามกับครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ คือ ใช้เงินกู้เพียงร้อยละ 8 ไปในการซื้อปัจจัยการผลิต และจ้างแรงงาน ใช้เงินกู้ร้อยละ 89 ในการซ่อมสร้างโรงเรือน เงินกู้ที่เหลือใช้ไปในการบริโภค ซึ่งเป็นครัวเรือนประเภทเดียวที่ใช้เงินกู้เพื่อการบริโภค ครัวเรือนทุกประเภทไม่มีการใช้เงินกู้เพื่อส่งสมาชิกของครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศหรือเพื่อการศึกษา

การกู้ยืมเกือบร้อยละ 100 เป็นการกู้ประเภทเงินสด และในการกู้เป็นเงินสดนั้น เกือบร้อยละ 60 เป็นการกู้เงินระยะสั้น ซึ่งครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 11.9 ถึง 18 และจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ถึง 13 ในการกู้เงินระยะปานกลางและยาว

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนมีหนี้คงค้างปลายปี ครัวเรือนละประมาณ 44,000 บาท แต่เมื่อพิจารณาแต่ละประเภทของครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้คงค้างปลายปีสูงถึง 67,115 บาท ในขณะที่ครัวเรือนรับจ้างมีหนี้คงค้างเพียง 24,750 บาท ครัวเรือนค้าขายและทำงานประจำมีหนี้คงค้าง 45,375 และ 21,053 บาท ตามลำดับ หนี้คงค้างทั้งหมดที่มีร้อยละ 69 เป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 12 เป็นหนี้ของครัวเรือนรับจ้าง หนี้ที่เหลือประมาณครึ่งต่อครึ่ง เป็นของครัวเรือนค้าขาย และทำงานประจำ

ภาระหนี้สินของครัวเรือนอยู่ในระดับต่ำมาก ไม่สูงเหมือนที่คิดกันโดยทั่วไป ถึงแม้ว่าขนาดการประกอบกิจการจะเล็กมาก และจำนวนเงินกู้ค่อนข้างสูง ภาระหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรและรับจ้างเท่ากับร้อยละ 3.6 และ 2.7 ตามลำดับเท่านั้น ครัวเรือนค้าขายมีภาระหนี้มากที่สุดคือร้อยละ 6.9

ครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมมีทั้งหมดร้อยละ 46 ของครัวเรือนทั้งหมด ในจำนวนนี้ร้อยละ 20 เป็นครัวเรือนเกษตรกร และร้อยละ 34 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 27 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ร้อยละ 9 เป็นครัวเรือนค้าขาย การศึกษาในรายละเอียดลงไปพบว่าครัวเรือนเกษตรกร และครัวเรือนบริการที่ไม่กู้ยืมส่วนมากเป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง ครัวเรือนรับจ้างและที่ทำงานประจำเป็นไปในทางตรงกันข้ามคือ ส่วนมากเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ครัวเรือนค้าขายที่ไม่กู้ยืมครึ่งหนึ่งมีรายได้สูง โดยรวมแล้ว ครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมมีร้อยละ 57 มีรายได้ต่ำ

ครัวเรือนในกลุ่มนี้ร้อยละ 11.4 เป็นครัวเรือนรับจ้างที่ไม่ทำการเพาะปลูก (Landless household) ซึ่งเป็นจำนวนที่มากที่สุดในการครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ มีครัวเรือนรับจ้างไม่เกินร้อยละ 3.6 ครัวเรือนประเภทนี้ร้อยละ 91 ไม่กู้ยืม และครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมร้อยละ 70 มีรายได้ต่ำ

3.4 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้ง ในเขตชลประทาน

ครัวเรือนมีสภาพหนี้สินและการกู้ยืมแตกต่างออกไปจากครัวเรือน 2 กลุ่มแรกเช่นกัน ในขณะที่ต้นปีมีครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 48) มีหนี้คงค้าง แต่ในระหว่างปีมีครัวเรือนมากถึงร้อยละ 72 ที่กู้ยืมเงิน ซึ่งครัวเรือนที่กู้ระหว่างปีนี้เกือบครึ่งหนึ่งเช่นกัน (ร้อยละ 45) เป็นครัวเรือนที่มีหนี้คงค้างต้นปี ดังนั้นในระหว่างปีจึงทำให้จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 87 อย่างไรก็ตาม มีครัวเรือนที่ชำระคืนเงินกู้บ้าง ทำให้จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้คงค้างปลายปีลดลงเหลือร้อยละ 67 ครัวเรือนในกลุ่มนี้จะมียอดเพียงร้อยละ 13 ที่ไม่เคยมีหนี้สินเลย

ครัวเรือนในกลุ่มนี้สามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ ร้อยละ 87.5 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 5.2 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 3.1 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนค้าขายและบริการ มีเพียงประเภทละประมาณร้อยละ 1 เท่านั้น

ครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินระหว่างปีนั้น ร้อยละ 93 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนรับจ้างประกอบเป็นเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น ส่วนที่เหลือเป็นการกู้ยืมของครัวเรือนประเภทอื่น ๆ โดยเฉลี่ยแล้วในระหว่างปีครัวเรือนกู้เงินครัวเรือนละประมาณ 27,000 บาท แต่ยอดเงินกู้ของครัวเรือนเกษตรกรสูงที่สุด คือ ครัวเรือนละประมาณ 30,000 บาท ในขณะที่ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ กู้เงินเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 3,000 บาท

เงินที่ครัวเรือนเกษตรกรกู้ร้อยละ 79 เป็นเงินที่กู้จากสถาบันการเงิน โดยเงินกู้ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 60 มาจากสหกรณ์การเกษตร ส่วนเงินที่กู้จาก ธ.ก.ส. คิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 34 นอกจากนั้นครัวเรือนยังกู้จากธนาคารพาณิชย์อีกประมาณร้อยละ 3 ที่กู้จากกลุ่มเกษตรกร และหน่วยราชการมีจำนวนไม่มากนัก ส่วนการกู้เงินจากแหล่งนอกระบบของครัวเรือนเกษตรกรนั้น แหล่งที่ครัวเรือนกู้มากที่สุดคือ เพื่อนบ้าน เท่ากับร้อยละ 57 ที่เหลือกู้จาก ญาติ พี่ น้อง และพ่อค้า ครัวเรือนรับจำนนร้อยละ 100 กู้จากสหกรณ์การเกษตร ครัวเรือนค้าขาย และที่ทำงานประจำร้อยละ 100 กู้จากเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งนอกระบบ

ในการใช้เงินกู้ของครัวเรือนนั้น ครัวเรือนรับจำ และค้าขายใช้เงินกู้ร้อยละ 100 ไปในการซื้อปัจจัยการผลิตและจ้างแรงงาน ซึ่งแสดงว่าครัวเรือนเหล่านี้ทำการเพาะปลูกด้วย ครัวเรือนที่ทำงานประจำ ใช้เงินกู้ร้อยละ 100 ไปในการบริโภค ครัวเรือนเกษตรกรใช้เงินกู้ไปในหลาย ๆ วัตถุประสงค์ คือ ร้อยละ 46 ใช้ในการซื้อวัสดุการเกษตรและจ้างแรงงาน อีกประมาณร้อยละ 30 ใช้ไปในการจัดหาสินทรัพย์คงที่ต่าง ๆ เช่น การซื้อที่ดิน ปรับปรุงที่ดิน การซื้อรถแทรกเตอร์ รถไถเดินตาม เครื่องจักรกล และการซ่อมสร้างโรงเรือน ครัวเรือนใช้เงินกู้ร้อยละ 13 ไปในการชำระหนี้ และร้อยละ 6 ไปในการบริโภค

เงินที่ครัวเรือนกู้ร้อยละ 99 เป็นเงินกู้ที่เป็นเงินสด ดังนั้นเงินกู้ที่เป็นสิ่งของจึงมีไม่ถึงร้อยละ 1 โดยเงินกู้ที่เป็นเงินสด ประมาณร้อยละ 50 เป็นเงินกู้ระยะสั้น ร้อยละ 44 เป็นเงินกู้ระยะปานกลาง และประมาณร้อยละ 6 เป็นเงินกู้ระยะยาว

ในการกู้เงินจากสถาบันการเงิน ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8.4-9.8 ในการกู้เงินระยะสั้น และร้อยละ 7-11 ในการกู้เงินระยะปานกลาง และยาว ส่วนการกู้เงินจากแหล่งนอกระบบ ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 24-36 ในการกู้เงินระยะสั้น และร้อยละ 36 ในการกู้เงินระยะปานกลาง

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนในกลุ่มนี้มีหนี้คงค้างปลายปีครัวเรือนละประมาณ 44,000 บาท แต่เมื่อพิจารณาแต่ละประเภทของครัวเรือนพบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้คงค้างปลายปีประมาณ 48,500 บาท ครัวเรือนที่ทำงานประจำมีหนี้คงค้างปลายปีประมาณ 36,000 บาท ในขณะที่ครัวเรือนรับจำมีเพียง 4,300 บาท ส่วนครัวเรือนค้าขาย และบริการไม่มีหนี้คงค้างเลย ในจำนวนหนี้คงค้างทั้งหมด ร้อยละ 96 จะเป็นหนี้คงค้างของครัวเรือนเกษตรกร และร้อยละ 3 เป็นของครัวเรือนที่ทำงานประจำ

ภาระหนี้ของครัวเรือนอยู่ในระดับต่ำเช่นกัน ภาระหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรเท่ากับร้อยละ 6.2 ภาระหนี้ของครัวเรือนที่ทำงานประจำและรับจ้างมีเพียงร้อยละ 2.7 และ 0.9 เท่านั้น

ครัวเรือนในกลุ่มนี้ร้อยละ 13 ไม่เคยเป็นหนี้เลย ในจำนวนครัวเรือนเหล่านี้ร้อยละ 50 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 25 เป็นครัวเรือนรับจ้าง และที่เหลือเป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ บริการ และอื่น ๆ ในจำนวนที่เท่า ๆ กัน ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่กู้ยืมครึ่งหนึ่งเป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง ครัวเรือนรับจ้างที่ไม่กู้ยืมเป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูงทั้งหมด ส่วนครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ที่เหลือเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำทั้งหมด ถ้าพิจารณาโดยรวมแล้วครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมครึ่งหนึ่งจะเป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง

ในครัวเรือนเกษตรกรที่ไร่ที่ดินทำกินนั้น มีเพียงร้อยละ 1 ของครัวเรือนทั้งหมด และไม่ปรากฏว่ามีการกู้ยืม

3.5 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก

มีเพียงร้อยละ 42 ของครัวเรือนทั้งหมดที่มีหนี้คงค้างต้นปี ที่น้อยลงไปอีกคือในระหว่างปีมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 19 เท่านั้น ที่มีการกู้ยืมระหว่างปี โดยครัวเรือนเหล่านี้ประมาณร้อยละ 55 เป็นครัวเรือนที่ไม่มีหนี้คงค้างต้นปี ดังนั้นในระหว่างปีครัวเรือนที่เป็นหนี้จึงเพิ่มเป็นร้อยละ 53 ของครัวเรือนทั้งหมด และเนื่องจากมีบางครัวเรือนที่ชำระคืนเงินกู้ในตอนปลายปี ครัวเรือนที่มีหนี้คงค้างจึงเท่ากับร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งหมด

ครัวเรือนในกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกเป็นครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ ร้อยละ 45 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 26 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 14 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ร้อยละ 10 เป็นครัวเรือนค้าขาย ที่เหลือเป็นครัวเรือนบริการและครัวเรือนอื่น ๆ

ครัวเรือนที่มีการกู้ยืมระหว่างปี ร้อยละ 33 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 44 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 11 เป็นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ที่เหลือเป็นการกู้ยืมของครัวเรือนค้าขายและบริการ ถ้าพิจารณาจากจำนวนเงินกู้ เงินที่ครัวเรือนเกษตรกรกู้ประกอบเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 20 ของเงินกู้ทั้งหมด ในขณะที่เงินที่ครัวเรือนรับจ้างและค้าขายกู้ ประกอบเป็นสัดส่วนมากถึงร้อยละ 41 และ 34 ของเงินกู้ทั้งหมด

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนกู้เงินโดยเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 12,500 บาท เงินกู้ร้อยละ 93 เป็นเงินที่กู้จากสถาบันการเงิน หรือเงินกู้ร้อยละ 7 เป็นเงินที่ครัวเรือนกู้จากแหล่งนอกระบบ เมื่อพิจารณาการกู้เงินของครัวเรือนแต่ละประเภท ครัวเรือนเกษตรกรจะกู้เงินเฉลี่ยเพียงครัวเรือนละประมาณ 6,000 บาท ครัวเรือนรับจ้างโดยเฉลี่ยจะกู้สูงถึงครัวเรือนละประมาณ 20,000 บาท ในขณะที่วงเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนค้าขายจะมากที่สุด คือเกือบ 45,000 บาท

ครัวเรือนค้าขายและครัวเรือนบริการ กู้เงินร้อยละ 100 จากสถาบันการเงิน ครัวเรือนเกษตรกร กู้เงินเกือบร้อยละ 100 (98.8) จากสถาบันการเงิน ครัวเรือนรับจ้างและที่ทำงานประจำ กู้เงินร้อยละ 84 และ 81 จากสถาบันการเงิน ตามลำดับ เช่นเดียวกันกับครัวเรือนในเขตที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน ในบรรดาแหล่งเงินที่เป็นสถาบันการเงินนั้น สหกรณ์การเกษตรจะมีบทบาทมากกว่า ธ.ก.ส. ธนาคารพาณิชย์มีความสำคัญในอันดับสาม เงินกู้จากสถาบันการเงินของครัวเรือนที่ทำงานประจำและบริการนั้น ร้อยละ 100 กู้จากสหกรณ์การเกษตร ครัวเรือนเกษตรกรกู้เงินร้อยละ 44 จากสหกรณ์การเกษตร ที่เหลือกู้จาก ธ.ก.ส. ในขณะที่ครัวเรือนรับจ้าง กู้เงินร้อยละ 57 จากสหกรณ์การเกษตร ที่เหลือกู้จาก ธ.ก.ส. ส่วนครัวเรือนค้าขาย กู้เงินครึ่งต่อครึ่งจาก ธ.ก.ส. และธนาคารพาณิชย์ การกู้เงินจากแหล่งนอกระบบนั้น โดยรวมแล้วประมาณร้อยละ 70 กู้จากญาติพี่น้อง ร้อยละ 22 กู้จากเพื่อนบ้าน และที่เหลือกู้จากพ่อค้า/นายทุน

ครัวเรือนค้าขายซึ่งกู้เงินมากที่สุดนั้นใช้เงินที่กู้มาร้อยละ 50 ไปในการซื้อวัสดุการเกษตรและจ้างแรงงาน (ซึ่งแสดงว่าครัวเรือนค้าขายก็ทำการเกษตรเหมือนกัน) และอีกร้อยละ 50 ไปลงทุนค้าขาย ส่วนครัวเรือนรับจ้างที่กู้เงินมากเป็นอันดับรองลงมาใช้เงินกู้เพียงร้อยละ 9.5 ไปในการซื้อวัสดุการเกษตรและจ้างแรงงาน ใช้เงินกู้ร้อยละ 12 ไปชำระหนี้เดิม ร้อยละ 14 ไปในการบริโภคและประมาณร้อยละ 40 ในการลงทุนระยะยาว เช่น ซ่อม สร้างโรงเรียน ซื้อสัตว์ใช้งาน ครัวเรือนเกษตรกรมีการใช้เงินกู้แตกต่างออกไป คือ ใช้เงินกู้ร้อยละ 43 ลงทุนซื้อวัสดุการเกษตรและจ้างแรงงาน ใช้เงินกู้จำนวนเท่ากันให้ลูก ครัวเรือนได้ใช้เงินกู้เพื่อการบริโภคและชำระหนี้ด้วยเป็นจำนวน ร้อยละ 2.1 และ 8.2 ตามลำดับ

การกู้เงินของครัวเรือน ร้อยละ 99 เป็นการกู้เป็นเงินสด เงินที่กู้ร้อยละ 50 เป็นเงินกู้ระยะสั้น เงินกู้ส่วนที่เหลือประมาณครึ่งหนึ่งเป็นเงินกู้ระยะปานกลาง และอีกครึ่งหนึ่งเป็นเงินกู้ระยะยาว ในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 11.5-12.5 สำหรับเงินกู้ระยะสั้น ส่วนเงินกู้ระยะปานกลางและยาว ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10-12 ครัวเรือนไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยแต่อย่างใดในการกู้เงินจากแหล่งนอกระบบ

ครัวเรือนมีหนี้คงค้างปลายปี เหลือครัวเรือนละประมาณ 70,000 บาท ครัวเรือนค้าขายซึ่งมีจำนวนเงินกู้ต่อครัวเรือนมากที่สุด มีหนี้คงค้างปลายปีประมาณ 58,000 บาท ครัวเรือนรับจ้างซึ่งกู้ยืมมากเป็นอันดับสอง มีหนี้คงค้างปลายปี 44,092 บาท ครัวเรือนเกษตรกรซึ่งกู้ยืมไม่มากเท่าใด แต่มีหนี้คงค้างปลายปีถึง 81,079 บาท ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ มีหนี้คงค้างปลายปีอยู่ในช่วงประมาณ 80,000-90,000 บาท และถ้าพิจารณาลัดส่วนหนี้คงค้างปลายปีของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ จะพบว่า ลัดส่วนหนี้คงค้างของครัวเรือนเกษตรกร มีมากที่สุดคือร้อยละ 53 ของจำนวนหนี้คงค้างทั้งหมดของครัวเรือนในกลุ่มนี้ หนี้คงค้างเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ที่เป็นของครัวเรือนค้าขาย และหนี้คงค้างร้อยละ 16 เป็นของครัวเรือนรับจ้าง

เมื่อพิจารณาภาระหนี้สินของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรถึงแม้จะมีหนี้คงค้างจำนวนมาก แต่มีภาระหนี้สินต่ำที่สุด เท่ากับร้อยละ 5.4 เท่านั้น ภาระหนี้สินของครัวเรือนรับจ้าง ค้าขาย และที่ทำงานประจำ อยู่ในช่วงร้อยละ 7.8-8.8 ครัวเรือนบริการมีภาระหนี้สินสูงถึงร้อยละ 11.3

ครัวเรือนในกลุ่มนี้มีมากถึงร้อยละ 47 ที่ไม่มีหนี้สินในระหว่างช่วงปีที่สำรวจ ในจำนวนนี้ร้อยละ 76 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 19 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ที่เหลืออีกเล็กน้อยเป็นครัวเรือนค้าขายและทำงานประจำ ครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมมากกว่าร้อยละ 60 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ยกเว้นครัวเรือนที่ทำงานประจำ ร้อยละ 100 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง

ครัวเรือนที่ไร้ที่ดินทำกินหรือรับจ้างมีเพียงร้อยละ 3.1 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น ในจำนวนครัวเรือนเหล่านี้ประมาณ 2 ใน 3 ไม่กู้ยืมเงิน และร้อยละ 100 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ

3.6 สภาพหนี้สินและการกู้ยืมของครัวเรือนที่ปลูกไม้ยืนต้น (ยางพารา ปาล์มน้ำมัน) เป็นหลัก

ครัวเรือนร้อยละ 47 มีหนี้คงค้างต้นปี ในระหว่างปีมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่กู้ยืมเงิน ครัวเรือนเหล่านี้ร้อยละ 45 เป็นครัวเรือนที่ไม่มีหนี้คงค้างต้นปี ดังนั้นในระหว่างปีจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้จึงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 52 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำที่สุดในครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ในระหว่างปีมีหลายครัวเรือนที่ชำระหนี้คืนได้ทั้งหมด จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้คงค้างปลายปีจึงมีเพียงร้อยละ 48 ของครัวเรือนทั้งหมด

ครัวเรือนในกลุ่มนี้สามารถแบ่งเป็นครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ ร้อยละ 74 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 20 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ที่เหลือเป็นครัวเรือนค้าขาย ทำงานประจำและบริการ

ครัวเรือนที่มีการกู้ยืมระหว่างปี ร้อยละ 64 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 27 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ที่เหลือเป็นครัวเรือนบริการ ครัวเรือนค้าขายและที่ทำงานประจำไม่มีการกู้ยืม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการกระจายของเงินกู้ พบว่าร้อยละ 67 ของเงินกู้ทั้งหมดเป็นเงินที่ครัวเรือนเกษตรกรกู้ และร้อยละ 30 เป็นเงินที่ครัวเรือนบริการกู้ เงินที่ครัวเรือนรับจ้างกู้ประกอบเป็นเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนกู้เงินเพียงครัวเรือนละไม่ถึง 3,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ คือเป็นเพียงประมาณ 1 ใน 4 เท่าที่ครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก และเป็น 1 ใน 8 หรือ 1 ใน 9 เท่าที่ครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ ที่เหลือกู้ เมื่อพิจารณารายละเอียดในการกู้ยืมของครัวเรือนแต่ละประเภท พบว่าครัวเรือนเกษตรกร กู้เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 2,700 บาท ครัวเรือนรับจ้างกู้เฉลี่ยแล้วครัวเรือนละไม่ถึง 500 บาท แต่ครัวเรือนบริการกู้เฉลี่ยครัวเรือนละ 50,000 บาท

ในเรื่องแหล่งเงินกู้ครัวเรือนบริการ กู้เงินร้อยละ 100 จากหน่วยงานราชการ (กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา) ครัวเรือนรับจ้างกู้เงินร้อยละ 100 จากกลุ่มออมทรัพย์ ส่วนครัวเรือนเกษตรกร กู้เงินร้อยละ 75 จากสถาบันการเงิน และร้อยละ 25 จากแหล่งนอกระบบ เงินที่ครัวเรือนกู้จากสถาบันการเงินนั้น ร้อยละ 90 กู้จาก ธ.ก.ส. ไม่มีการกู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 6 กู้จากกลุ่มเกษตรกร และที่เหลือกู้จากหน่วยราชการ ส่วนเงินที่กู้จากแหล่งนอกระบบ ร้อยละ 64 กู้จากเพื่อนบ้าน ส่วนที่เหลือกู้จากกลุ่มออมทรัพย์และผู้ให้กู้อื่น ๆ

ครัวเรือนบริการที่กู้เงินเป็นจำนวนมากนั้น เงินที่กู้มาร้อยละ 100 นำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร ส่วนครัวเรือนรับจ้างใช้เงินกู้ร้อยละ 30 ไปกับการศึกษาของบุตร ร้อยละ 20 ใช้ในการบริโภค เงินกู้ที่เหลือใช้ซ่อมสร้างโรงเรือน ครัวเรือนเกษตรกรมีแบบแผนการใช้เงินกู้แตกต่างกันออกไป ครัวเรือนใช้เงินกู้ร้อยละ 36 ไปในการซื้อวัสดุการเกษตรและจ้างแรงงาน ใช้เงินร้อยละ 8 ไปชำระหนี้ ร้อยละ 19 ไปในการบริโภค ประมาณร้อยละ 32 ไปกับการลงทุนระยะยาวเพื่อซื้อเครื่องจักรกลเครื่องมือ อุปกรณ์ และปรับปรุงที่ดิน

การกู้เงินของครัวเรือนร้อยละ 100 เป็นการกู้เป็นเงินสด จึงไม่มีการกู้เป็นสิ่งของเลย และเงินที่กู้ประมาณร้อยละ 50 เป็นเงินกู้ระยะสั้น ที่เหลือเป็นเงินกู้ระยะปานกลางและไม่มีเงินกู้ระยะยาว

ครัวเรือนบริการที่กู้เงินเป็นจำนวนมาก เป็นการกู้เงินระยะปานกลางเพื่อการศึกษาจากกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา จึงเสียอัตราดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น การกู้เงินระยะสั้นจาก

สถาบันการเงิน ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 11.5 ถึง 16.0 และจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ในการกู้เงินระยะปานกลาง การกู้เงินระยะสั้นจากแหล่งนอกระบบ ครัวเรือนจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 36

ณ เวลาปลายปี ครัวเรือนมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 52,650 บาท แต่เมื่อพิจารณาแต่ละประเภทของครัวเรือน พบว่าครัวเรือนบริการมีหนี้สินคงค้างปลายปีครัวเรือนละ 109,000 บาท ครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้คงค้างประมาณ 55,000 บาท ครัวเรือนที่ทำงานประจำมีหนี้คงค้าง 50,000 บาท หนี้คงค้างของครัวเรือนรับจ้างและค้าขายเท่ากับ 40,600 บาท และ 5,000 บาท ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจากจำนวนหนี้คงค้างปลายปีทั้งหมด ร้อยละ 78 จะเป็นหนี้คงค้างของครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 15 เป็นหนี้คงค้างของครัวเรือนรับจ้าง หนี้ของครัวเรือนบริการประกอบเป็นเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น

ครัวเรือนเกษตรกรแม้จะมีหนี้คงค้างต่อครัวเรือนประมาณ 55,000 บาท แต่เมื่อคิดเป็นภาระหนี้จะมีเพียงร้อยละ 5.2 เท่านั้น ครัวเรือนบริการที่มีหนี้คงค้างมากที่สุด จะมีภาระหนี้สูงกว่าเท่ากับร้อยละ 9.6 ครัวเรือนค้าขายมีภาระหนี้ต่ำที่สุดคือเท่ากับร้อยละ 0.9 เท่านั้น โดยรวมแล้วครัวเรือนมีภาระหนี้ร้อยละ 5.5

ครัวเรือนในกลุ่มนี้ ร้อยละ 48 ไม่เคยกู้ยืม ซึ่งเป็นระดับที่สูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ ครัวเรือนที่ไม่กู้ยืม ร้อยละ 45 เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 23 เป็นครัวเรือนรับจ้าง ร้อยละ 2 เป็นครัวเรือนบริการ ที่เหลือครึ่งต่อครึ่งเป็นครัวเรือนค้าขายและที่ทำงานประจำ ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่กู้ยืม ร้อยละ 55 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง ครัวเรือนรับจ้างที่ไม่กู้ยืมร้อยละ 90 มีรายได้สูง ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ที่เหลือเกือบร้อยละ 100 มีรายได้ต่ำ

ร้อยละ 3.6 ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นครัวเรือนรับจ้างหรือไร่ที่ดินทำกิน ในจำนวนนี้มีครัวเรือนครึ่งหนึ่งที่ไม่มีกู้เงิน และร้อยละ 100 เป็นครัวเรือนที่มีรายได้สูง

บทที่ 4

ลักษณะกระแสเงินสดของครัวเรือนชนบท

จากลักษณะทั่วไปของครัวเรือนตัวอย่างที่กล่าวถึงมาแล้วในบทก่อน ในบทนี้จะอธิบายถึงลักษณะของกระแสเงินสดที่เกิดขึ้นในครัวเรือนตัวอย่าง รวม 485 ครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วยกระแสเงินสดที่สำคัญ 3 รายการ คือ กระแสเงินสดรับ กระแสเงินสดจ่าย และกระแสเงินสดสุทธิ โดยจะอธิบายการเคลื่อนไหวของกระแสเงินสดของครัวเรือน เป็นรายเดือนในระยะเวลา 1 ปี โดยจะจำแนกครัวเรือนออกตามลักษณะอาชีพหลักซึ่งพิจารณาจากรายได้หลักของครัวเรือน ประกอบด้วยครัวเรือน 6 กลุ่มอาชีพได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนรับจ้าง (มีรายได้ไม่ประจำ) ครัวเรือนค้าขาย ครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนอาชีพบริการ และ ครัวเรือนอาชีพอื่น ๆ

4.1 กระแสเงินสดของครัวเรือนชนบทจำแนกตามลักษณะอาชีพหลัก

การศึกษาถึงกระแสเงินสดสุทธิของครัวเรือนชนบท พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนชนบทมีกระแสเงินสดเฉลี่ยสุทธิเป็นบวก อย่างไรก็ตาม การศึกษามีข้อค้นพบที่น่าสนใจมากอีกคือ ถึงแม้ว่าค่าเฉลี่ยของกระแสเงินสดสุทธิของครัวเรือนทั้งหมดมีค่าเป็นบวก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายครัวเรือน พบว่าจะมีครัวเรือนเพียงประมาณ 2 ใน 3 หรือ ร้อยละ 68 เท่านั้น ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก ซึ่งหมายถึงว่ามีครัวเรือนในชนบทอีกมากถึงประมาณ 1 ใน 3 ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ และในทั้งสองกลุ่มของครัวเรือนนี้ ในแต่ละกลุ่มจะมีครัวเรือนประมาณ 1 ใน 3 ที่กู้ยืมเงิน เมื่อพิจารณาเฉพาะในกลุ่มของครัวเรือนที่กู้ยืมเงิน ประมาณร้อยละ 70 ของครัวเรือนที่กู้ยืมเงิน จะมีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก ซึ่งจะไม่มีปัญหาในเรื่องการชำระคืนดอกเบี้ยเงินกู้ระยะสั้น หรือการชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยเงินกู้ระยะปานกลางและยาว ส่วนครัวเรือนอีกประมาณร้อยละ 30 อยู่ในสถานะที่น่าเป็นห่วง ทั้งนี้เพราะมีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ ซึ่งหมายความว่าครัวเรือนจะมีปัญหาในการชำระคืนหนี้สินไม่ว่าจะเป็นดอกเบี้ยหรือเงินต้นของทั้งเงินกู้ระยะสั้นและยาว ข้อมูลกระแสเงินสดของครัวเรือนชนบทที่ได้จากการศึกษา ได้แสดงไว้ในตารางที่ 20-28

ในจำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่กู้ยืมเงิน ร้อยละ 75 มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก หรืออีกนัยหนึ่งมีครัวเรือนเกษตรกรที่กู้ยืมเงินเป็นจำนวนถึงร้อยละ 25 ที่จะมีปัญหาในการชำระคืนเงินกู้ เพราะ

ครัวเรือนที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ เหลือครัวเรือนละประมาณ 43,325 บาทและกู้ยืมเงินเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 49,000 บาท

ครัวเรือนที่มีสถานะด้อยกว่าครัวเรือนเกษตรคือ ครัวเรือนรับจ้าง ซึ่งร้อยละ 66 ของครัวเรือนมีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก แต่ในจำนวนครัวเรือนรับจ้างที่กู้ยืมเงิน มีเพียงประมาณร้อยละ 55 เท่านั้นที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวกหรือมีมากถึงร้อยละ 45 ของครัวเรือนที่กู้ยืมเงินที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ ซึ่งค่าเฉลี่ยของกระแสเงินสดรับสุทธิเป็นลบถึงประมาณ 52,540 บาท ครัวเรือนในกลุ่มนี้กู้ยืมเงินเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 66,400 บาท

ครัวเรือนค้าขาย ถึงแม้จะมีครัวเรือนเพียงประมาณร้อยละ 60 มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก แต่สถานะยังดีกว่าครัวเรือนรับจ้าง ทั้งนี้เพราะในจำนวนครัวเรือนค้าขายที่กู้ยืมเงิน มีมากถึงร้อยละ 80 ที่อยู่ในกลุ่มที่กระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก ในกลุ่มร้อยละ 20 ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบนั้น มีค่าเฉลี่ยกระแสเงินสดเฉลี่ยเท่ากับ -25,860 และกู้เงินเฉลี่ยครัวเรือนละ 93,000 บาท

ครัวเรือนที่มีสถานะดีที่สุดคือครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนในกลุ่มนี้ร้อยละ 86 มีกระแสเงินสดรับสุทธิเป็นบวก และในจำนวนครัวเรือนที่กู้ยืมเงิน ร้อยละ 80 มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก อีกร้อยละ 20 ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบนั้น มีค่าเฉลี่ยของกระแสเงินสดสุทธิเท่ากับ -19,780 บาท และปริมาณเงินกู้เฉลี่ยเท่ากับ 60,400 บาท

การศึกษากระแสเงินสดรับ เงินสดจ่าย และเงินสดสุทธิของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ เริ่มต้นจากการวิเคราะห์กระแสเงินสดของครัวเรือนเกษตร เมื่อพิจารณากระแสเงินสดจ่ายพบว่า มีลักษณะค่อนข้างสม่ำเสมอแบ่งออกได้เป็นสองช่วงใหญ่ๆ คือ ช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึง กุมภาพันธ์ กระแสเงินสดจ่ายจะมีค่าระหว่าง 6,000 บาทปลาย ๆ ไปจนถึง 8,000 บาทต้น ๆ ในช่วงที่ 2 กระแสเงินสดจ่ายจะมีค่าระหว่าง 8,000 บาทปลาย ๆ ไปจนถึงเกือบ 10,000 บาท ในทางตรงกันข้ามกระแสเงินสดรับเคลื่อนไหวขึ้นลงมากกว่า โดยครัวเรือนจะมีเงินสดรับเข้ามามากในระหว่างช่วงเดือนมกราคม ถึง มีนาคม และ พฤษภาคม ถึง มิถุนายน ซึ่งตรงกับช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตร จากลักษณะการเคลื่อนไหวของเงินสดรับและเงินสดจ่ายข้างต้น กระแสเงินสดสุทธิจึงมีการเคลื่อนไหวสอดคล้องกับกระแสเงินสดรับ ซึ่งกระแสเงินสดสุทธิจะมีค่าสูงในช่วงเดือนมกราคม ถึง มีนาคม และ กรกฎาคม และ ช่วงที่กระแสเงินสดสุทธิอยู่ในระดับต่ำมาก คือ ช่วงเดือนกันยายน ถึง พฤศจิกายน และ เมษายน ซึ่งเป็นช่วงเดือนที่ครัวเรือนจะต้องการสินเชื่อ และช่วงเดือนมกราคม ถึง มีนาคม และ กรกฎาคม เป็นช่วงเดือนที่เหมาะสมกับการชำระคืนสินเชื่อ

ในการนี้ของครัวเรือนรับจ้าง กระแสเงินสดจ่ายจะมีลักษณะเหมือนกระทะ เงินสดจ่ายอยู่ในระดับสูงในเดือนมิถุนายน ค่อย ๆ ลดลงเรื่อย ๆ ถึงระดับต่ำสุดในเดือนกันยายน และค่อย ๆ เพิ่มสูงขึ้นจนถึงระดับสูงสุดในเดือนเมษายน และ พฤษภาคม อย่างไรก็ตามในเดือนพฤศจิกายน ครัวเรือนก็มีเงินสดจ่ายสูงมาก ลักษณะเงินสดจ่ายที่กล่าวนี้ น่าจะสอดคล้องกับงานเทศกาลประเพณีต่างๆ เช่น งานออกพรรษา กลุ๊น ในเดือนพฤศจิกายน งานสงกรานต์ในเดือนเมษายน และอาจเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาในเดือนพฤษภาคม ถึง มิถุนายน ส่วนกระแสเงินสดรับสอดคล้องกับการเก็บเกี่ยวผลผลิตเกษตร ซึ่งครัวเรือนอาจไปทำงานรับจ้างในช่วงเก็บเกี่ยวมาก กระแสเงินสดรับจะมีมากในช่วงเดือนธันวาคม ถึง มกราคม และ พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม กระแสเงินสดสุทธิมีลักษณะใกล้เคียงกับกระแสเงินสดรับ กระแสเงินสดสุทธิจะอยู่ในระดับสูงในช่วงเดือนกรกฎาคม และมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ จนถึงเดือนพฤษภาคม และเงินสดสุทธิอยู่ในระดับต่ำมากในเดือนพฤศจิกายน และ เมษายน ซึ่งน่าจะเป็นช่วงเดือนที่ครัวเรือนต้องการสินเชื่อมากที่สุด

ถ้าตัดเดือนที่กระแสเงินสดจ่ายของครัวเรือนค้าขายเดือนที่ต่ำสุดคือเดือนกรกฎาคม และเดือนที่สูงสุดคือเดือนเมษายนออก เงินสดจ่ายในเดือนอื่น ๆ มีค่าเกือบเท่ากัน ในทางตรงกันข้าม กระแสเงินสดรับนั้นเคลื่อนไหวมากกว่า โดยมีช่วงที่เงินสดรับสูงมากอยู่ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเดือนตุลาคม และช่วงหลังเดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม เงินสดรับที่สูงในเดือนตุลาคม และ เมษายน อาจเป็นรายได้ที่รับจากการขายของในงานเทศกาลออกพรรษา กลุ๊น ลอยกระทง และสงกรานต์ ส่วนช่วงเดือนพฤษภาคม น่าจะเป็นรายได้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายในการศึกษาและการทำการเกษตร กระแสเงินสดสุทธิ มีการเคลื่อนไหวเหมือนกับกระแสเงินสดรับ ครัวเรือนน่าจะมีความต้องการสินเชื่อในเดือนมิถุนายน ถึง สิงหาคม พฤศจิกายน และ มกราคม ถึง เมษายน ช่วงเดือนที่จะสามารถชำระคืนเงินกู้ได้ดีคือเดือนกันยายน ตุลาคม และ พฤษภาคม

ครัวเรือนที่ทำงานประจำ มีกระแสเงินสดจ่ายค่อนข้างสม่ำเสมอเช่นกัน ยกเว้นเดือนตุลาคม และ พฤษภาคม ซึ่งมีเงินสดจ่ายสูงมากกว่าเดือนอื่น ๆ มาก ซึ่งน่าจะเหมือนกับครัวเรือนประเภทอื่น ๆ คือ เป็นการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในงานประเพณี และการศึกษา ส่วนกระแสเงินสดรับมีมากในเดือนมกราคม และ มีนาคม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าครัวเรือนที่ทำงานประจำมีการทำการเกษตรด้วย ครัวเรือนจึงมีรายได้เพิ่มขึ้นในช่วงเดือนดังกล่าวซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อพิจารณากระแสเงินสดสุทธิของครัวเรือนแล้ว ครัวเรือนอาจไม่ต้องการสินเชื่อเลย ยกเว้นในเดือนพฤษภาคม ซึ่งเงินสดสุทธิลดลงมาอยู่ในระดับต่ำสุด

กระแสเงินสดของครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ที่เหลือไม่ได้นำมากล่าวไว้ เนื่องจากประกอบเป็นสัดส่วนจำนวนน้อยมากในจำนวนครัวเรือนชนบททั้งหมด

ดังที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วว่า มีครัวเรือนชนบทเพียงประมาณ 1 ใน 3 เท่านั้นที่มีการกู้ยืมระหว่างปี เมื่อพิจารณากระแสเงินสดเป็นรายครัวเรือน พบว่าประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนที่กู้ยืมกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ ลักษณะกระแสเงินสดรับ เงินสดจ่าย และเงินสดสุทธิของครัวเรือนกลุ่มนี้ไม่แตกต่างจากที่อธิบายข้างต้นมากนัก แต่สาเหตุที่กระแสเงินสดสุทธิเป็นลบนั้นเนื่องมาจากกระแสเงินสดรับอยู่ในระดับต่ำมาก แต่กระแสเงินสดจ่ายอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับครัวเรือนที่กระแสเงินสดสุทธิเป็นบวก

บทที่ 5

ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท

บทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ ลักษณะความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท โดยใช้วิชาการทางด้านเศรษฐมิติ เป็นการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุ โดยมีความต้องการสินเชื่อเป็นตัวแปรตาม ส่วนตัวแปรอิสระประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ที่น่าจะมีผลต่อความต้องการสินเชื่อดังที่ระบุไว้ในบทที่ 1 และเป็นผลการวิเคราะห์โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ซึ่งแบบจำลองที่ใช้คือ ลิเนียร์โปรแกรมมิ่ง กิจกรรม และ ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบจำลองได้ระบุไว้ในบทที่ 1 แล้วเช่นกัน ผลการวิเคราะห์ที่สำคัญได้แสดงไว้ในตารางที่ 29-39

5.1 ผลการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท

ผลการวิเคราะห์ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบทโดยใช้สมการถดถอยพหุและแบบจำลองลิเนียร์โปรแกรมมิ่ง พอสรุปได้ดังนี้

- ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสินเชื่อและอัตราดอกเบี้ยเป็นไปตามทฤษฎี คือ ความต้องการสินเชื่อจะเพิ่มขึ้นเมื่ออัตราดอกเบี้ยลดลง หรือเมื่ออัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น ความต้องการสินเชื่อจะลดลง อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ความยืดหยุ่น พบว่าความยืดหยุ่นของความต้องการสินเชื่อกับอัตราดอกเบี้ยเป็นแบบไม่ยืดหยุ่น กล่าวคือ เมื่ออัตราดอกเบี้ยเปลี่ยนไป ร้อยละของการเปลี่ยนแปลงของความต้องการสินเชื่อจะเปลี่ยนไปน้อยกว่าร้อยละของการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยจะไม่ทำให้ความต้องการเงินกู้เปลี่ยนไปมากนัก
- ความต้องการสินเชื่อขึ้นอยู่กับ ลักษณะการผลิต และการบริโภคมากกว่าอัตราดอกเบี้ย
- ค่าใช้จ่ายดอกเบี้ย ประกอบเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ
- เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกระแสเงินสดรับ/รายได้ ครัวเรือนไม่ควรมีปัญหาในการชำระคืนดอกเบี้ยเงินกู้ระยะสั้น

- เมื่อพิจารณาจากผลการวิเคราะห์แบบจำลองลิเนียโปรแกรมมิ่ง ครัวเรือนมีความสามารถในการก่อหนี้ หรือชำระคืนเงินกู้ระยะปานกลางและยาวได้ แต่ความสามารถแตกต่างกันไประหว่างครัวเรือนแต่ละประเภท ในแต่ละพื้นที่ครัวเรือนที่มีความสามารถในระดับสูง คือครัวเรือนที่ทำงานประจำและค้าขาย ความสามารถของครัวเรือนเกษตรอยู่ในระดับปานกลาง ความสามารถของครัวเรือนรับจ้างอยู่ในระดับต่ำ
- ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ขนาดความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนเกษตรแตกต่างกันได้ ถ้าพิจารณาจากลักษณะการถือครองที่ดิน ครัวเรือนเกษตรที่เป็นเจ้าของที่ดิน มีขนาดความต้องการสินเชื่อที่น้อยที่สุด ครัวเรือนที่เป็นผู้เช่าทั้งหมดมีขนาดความต้องการสินเชื่อมากที่สุด ครัวเรือนที่เป็นผู้เช่าบางส่วนมีขนาดความต้องการสินเชื่ออยู่ระหว่าง 2 กลุ่มแรก
 - ครัวเรือนที่มีขนาดการผลิต/ขนาดที่ดินใหญ่กว่า มีความต้องการสินเชื่อมากกว่า
 - ครัวเรือนที่มีทรัพย์สินทุนมากกว่า มีแนวโน้มว่ามีความต้องการสินเชื่อมากกว่า
 - ครัวเรือนที่ที่ดินที่ถือครองมีเอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดิน มีความต้องการสินเชื่อมากกว่าครัวเรือนที่ที่ดินที่ถือครองมีเอกสารสิทธิเป็นประเภทอื่นๆที่ไม่ใช่โฉนดที่ดิน
 - ในกรณีของความเข้มในการใช้ที่ดิน ถ้ายิ่งมากครัวเรือนจะต้องการสินเชื่อมากขึ้น
 - เมื่อสัดส่วนของรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้น ความต้องการสินเชื่อจะลดลง
 - เมื่อสัดส่วนของรายได้จากแหล่งนอกการเกษตรเพิ่มขึ้น ความต้องการสินเชื่อจะลดลง
 - ครัวเรือนต้องการสินเชื่อระยะยาว และขนาด/จำนวนของสินเชื่อระยะยาวมากกว่าสินเชื่ระยะสั้น
- ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า ช่วงเวลาที่ครัวเรือนต้องการสินเชื่อแตกต่างกัน ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกข้าวและ/หรือพืชไร่ เป็นหลักในเขตเกษตรน้ำฝน ต้องการสินเชื่อ

ในไตรมาสที่ 1 3 และ 4^{1/} ครั้วเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล ต้องการสินเชื่อในไตรมาสที่ 1-3 ครั้วเรือนเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลเป็นหลักต้องการสินเชื่อในไตรมาสที่ 3 ส่วนครั้วเรือนเกษตรกรที่ปลูกข้าวหลายครั้ง ในเขตชลประทานและที่ปลูกพืชยืนต้นเป็นหลัก ไม่ต้องการสินเชื่อระยะสั้นเลยในทุกไตรมาส (การวิเคราะห์อาจให้ผลที่แตกต่างไป ถ้าหากการวิเคราะห์แบ่งช่วงเวลาออกเป็นรายเดือน)

ช่วงระยะเวลาที่ต้องการสินเชื่อมีความสัมพันธ์มากกับระบบการผลิตสินค้าเกษตรของครั้วเรือน โดยครั้วเรือนจะต้องการสินเชื่อในช่วงที่ลงทุนทำการเพาะปลูก แต่ในช่วงที่ขายผลผลิตจะไม่ต้องการสินเชื่อ อย่างไรก็ตาม ความต้องการสินเชื่อในแต่ละช่วงเวลายังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ เช่น รายได้จากการรับจ้างแรงงาน เงินที่สมาชิกในครั้วเรือนส่งมาให้ และค่าใช้จ่ายในการบริโภค

ในกรณีของครั้วเรือนรับจ้าง การวิเคราะห์แบบจำลองลิเนียโปรแกรมมิ่ง พบว่าเป็นครั้วเรือนที่มีรายได้น้อยที่สุด (แย่ที่สุด) ในบรรดาครั้วเรือนประเภทต่าง ๆ ครั้วเรือนรับจ้างในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่เป็นหลัก และที่ปลูกพืชหลายครั้งต้องการสินเชื่อตลอดทั้งปี แต่ครั้วเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าวหลายครั้ง ต้องการสินเชื่อในไตรมาสที่ 2 และ 3 ส่วนครั้วเรือนในพื้นที่ที่ปลูกพืชยืนต้นเป็นหลัก และที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก ต้องการสินเชื่อในไตรมาสที่ 2-4

ในกรณีของครั้วเรือนที่ทำงานประจำ (หรือกรณีของครั้วเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขาย/บริการ ที่มีรายได้ค่อนข้างสม่ำเสมอในแต่ละช่วงเวลา) ครั้วเรือนไม่ต้องการสินเชื่อระยะสั้นเลย อย่างไรก็ตามอาจเกิดกรณีตรงกันข้ามถ้าหากรายได้ หรือเงินสดรับน้อยกว่าเงินสดจ่าย ครั้วเรือนจะต้องการสินเชื่อทุกช่วงเวลาเช่นกัน

- การศึกษาพบว่าครั้วเรือนต้องการสินเชื่อทุกประเภท ทั้งระยะสั้น ปานกลาง และยาว การวิเคราะห์แบบจำลองลิเนียโปรแกรมมิ่งพบว่าครั้วเรือนจำนวนมาก ยกเว้นครั้วเรือนที่มีรายได้ประจำ ต้องการสินเชื่อระยะสั้น แต่การศึกษาในส่วน

^{1/} ไตรมาสที่ 1 คือ เดือนมิถุนายน-สิงหาคม ไตรมาสที่ 2 คือ เดือน กันยายน-พฤศจิกายน ไตรมาสที่ 3 คือ เดือน ธันวาคม-กุมภาพันธ์ และ ไตรมาสที่ 4 คือ เดือน มีนาคม-พฤษภาคม

อื่น ๆ พบว่าครัวเรือนต้องการสินเชื่อระยะปานกลางและยาวเช่นกัน ทั้งนี้เพราะครัวเรือนมีการลงทุนปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ซื้อมีที่ดิน ซ่อมสร้างโรงเรียน ซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถบรรทุก เชื้อเพลิง ค่าขาย หรือแม้กระทั่งการส่งสมาชิกของครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ

- จำนวน/ขนาดของสินเชื่อที่ครัวเรือนแต่ละประเภทในแต่ละพื้นที่ต้องการแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่นครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกข้าวและ/หรือพืชไร่ เป็นหลัก ต้องการเงินกู้ประมาณ 5,000 บาท ครัวเรือนรับจ้างต้องการสินเชื่อประมาณ 9,000 บาท ส่วนครัวเรือนที่ทำงานประจำไม่ต้องการสินเชื่อเลย ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผลต้องการสินเชื่อประมาณ 52,000 บาท ครัวเรือนรับจ้างต้องการสินเชื่อประมาณ 49,000 บาท ส่วนครัวเรือนที่ทำงานประจำไม่มีความต้องการเงินเชื่อเลย
- ระดับเทคโนโลยีและระบบการเพาะปลูกพืช (cropping systems) มีผลต่อความต้องการสินเชื่อเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่ เป็นหลัก ในเขตเกษตรน้ำฝน ปลูกข้าวได้ครั้งเดียวและใช้เทคโนโลยีพื้น ๆ กับครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก ซึ่งใช้เทคโนโลยีสูงกว่า ครัวเรือนในกลุ่มหลังนี้มีความต้องการสินเชื่อมากกว่าครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่ในเขตเกษตรน้ำฝน
- การมีน้ำชลประทานซึ่งมีผลต่อระดับความเข้มข้นในการใช้ที่ดิน มีผลต่อความต้องการสินเชื่อเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่ครั้งเดียวไม่มีน้ำชลประทาน แห้งแล้ง เป็นเขตการเกษตรน้ำฝน การเพาะปลูกทำได้ 1 ครั้งต่อปี ครัวเรือนมีความต้องการสินเชื่อจำนวนหนึ่ง แต่ในพื้นที่ที่ปลูกพืชหลายครั้งและไม้ผล มีน้ำชลประทานดีในฤดูฝน แต่ฤดูแล้งกำหนดให้การเพาะปลูกได้เพียงครั้งเดียวของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด ครัวเรือนจะมีความต้องการสินเชื่อมากกว่าครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่ครั้งเดียวในเขตเกษตรน้ำฝน
- ระบบการเพาะปลูกพืช มีผลทำให้ความต้องการสินเชื่อระยะสั้นแตกต่างกัน เช่นกัน ครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกพืชยืนต้นเป็นหลักซึ่งปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมันมาก ครัวเรือนมีรายได้ หรือ เงินสดรับเกือบตลอดปี จึงไม่มีความต้องการเงินกู้เลย แต่ถ้าหากรายได้ได้น้อยกว่าค่าใช้จ่าย ครัวเรือนจะกู้ตลอดเวลาเช่นกัน ส่วนครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าวหลายครั้งในรอบเวลา 1 ปี และครัวเรือนใน

พื้นที่ที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก ซึ่งปลูกผลไม้หลายชนิด และมันสำปะหลัง มีความต้องการสินเชื่อในจำนวนและช่วงเวลาที่แตกต่างไปจากที่ครัวเรือนในในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่เป็นหลักซึ่งปลูกเพียงครั้งเดียว และ ครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกพืชหลายครั้ง ซึ่งปลูกข้าวในฤดูฝน และปลูกมันฝรั่งและถั่วเหลืองในฤดูแล้ง พร้อมทั้งมีสวนลำไยด้วยจำนวนหนึ่ง

- ผลกระทบของขนาดที่ดินต่อความต้องการสินเชื่อไม่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่เป็นหลัก ถ้าขนาดพื้นที่ทำการเพาะปลูกอยู่ประมาณขนาดพื้นที่เฉลี่ย การที่ขนาดพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นความต้องการสินเชื่อจะมากขึ้น แต่ถ้าครัวเรือนมีขนาดพื้นที่ใหญ่มาก จนกระทั่งมีรายได้และเงินออมมาก ครัวเรือนจะไม่มีความต้องการสินเชื่อ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือ พืชไร่เป็นหลัก ซึ่งมีขนาดพื้นที่มากกว่าครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกพืชหลายครั้ง แต่ครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกข้าว และ/หรือพืชไร่เป็นหลักกลับมีความต้องการสินเชื่อน้อยกว่าครัวเรือนในพื้นที่ที่ปลูกพืชหลายครั้ง
- ความถี่ในการได้รับเงินสด/รายได้ ก็มีผลต่อความต้องการสินเชื่อ ยิ่งมีความถี่ในการรับเงินสดมาก ความต้องการสินเชื่อจะลดลง ซึ่งเห็นได้จากกรณีของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ที่ปลูกพืชยืนต้นและปลูกข้าวหลายครั้ง เปรียบเทียบกับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่อื่น ๆ หรือในกรณีของครัวเรือนที่ทำงานประจำ (มีรายได้ทุกเดือน) เปรียบเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่น ๆ
- ระดับการลงทุนในสินทรัพย์ทุน มีผลต่อความต้องการสินเชื่อหรือไม่ยังไม่สามารถชี้ได้ชัดเจนจากการวิเคราะห์แบบจำลองลิเนียร์โปรแกรมมิ่งที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งนี้เพราะผลการคำนวณความต้องการสินเชื่อที่ได้น่าจะเป็นผลมาจากตัวแปรอื่น ๆ เช่นขนาดที่ดิน ระบบการเพาะปลูก หรือแม้แต่ความถี่ของรายได้ หรือกระแสเงินสดรับมากกว่าผลที่ได้จากการลงทุนในทรัพย์สินทุน การวิเคราะห์สมการอุปสงค์ก็ไม่ชัดเจนเช่นกัน ถึงแม้ว่าค่าสัมประสิทธิ์จะเป็นบวก ซึ่งหมายความว่าถ้ามีทรัพย์สินทุนมากขึ้น ความต้องการสินเชื่อจะมากขึ้น แต่ในทางสถิติทดสอบได้ว่า แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ
- การมีรายได้อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเกษตรมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรายได้จากการรับจ้างแรงงาน รายได้จากการที่สมาชิกในครัวเรือนส่งเงินกลับมาให้ หรือรายได้จากการงานประจำ หรือค้าขาย จะมีผลทำให้ความต้องการสินเชื่อลดลง ในทาง

ตรงกันข้ามการมีค่าใช้จ่ายในการบริโภค รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการให้การศึกษา
มากขึ้น จะทำให้ความต้องการสินเชื่อมากขึ้น

การศึกษาถึงราคาเงาจากแบบจำลองลิเนียร์โปรแกรมมิ่ง พบว่าในทุกพื้นที่ทุกประเภท
ของครัวเรือน ที่ดินจะเป็นข้อจำกัด ค่าราคาเงาเป็นบวกทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สวนและที่ปลูก
มันฝรั่ง แรงงานของครัวเรือนก็เป็นข้อจำกัด ในทุก ๆ ไตรมาส ในช่วงไตรมาสที่ 1 และ 2 จะสูงกว่าใน
ไตรมาสที่ 3 และ 4 และราคาเงาของแรงงานของครัวเรือนรับจ้าง จะสูงกว่าของครัวเรือนประเภทอื่น ๆ
ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับราคาเงาของสินเชื่อ ซึ่งกำหนดให้ครัวเรือนมีหนี้คงค้างเมื่อต้นไตรมาสที่ 1
เป็นจำนวน 5,000 บาท และในระหว่างปีกำหนดให้ครัวเรือนสามารถกู้ได้จากสถาบันการเงินได้ในวงเงิน
สูงสุด 20,000 บาท ส่วนการกู้จากแหล่งนอกระบบไม่มีการจำกัดในเรื่องของวงเงินสูงสุด การวิเคราะห์
พบว่ามีเพียงพื้นที่เดียว คือพื้นที่ที่ปลูกพืชหลายครั้งที่วงเงินสินเชื่อจากสถาบันการเงินเป็นข้อจำกัดในการ
วิเคราะห์ ครัวเรือนจะกู้เงินจากสถาบันการเงินจนเต็มวงเงินสูงสุดที่สามารถกู้ได้ และยังกู้เงินจาก
แหล่งนอกระบบอีกเป็นจำนวนมาก

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น นักวิจัยได้นำเสนอ ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุง การให้บริการสินเชื่อแก่ครัวเรือนชนบทดังต่อไปนี้

6.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับลำดับก่อนหลังของกลุ่มครัวเรือนที่ควรได้รับการสินเชื่อและวงเงินกู้

ข้อเท็จจริง

ในจำนวนครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา 5 กลุ่ม กลุ่มครัวเรือนที่ปลูกข้าว และ/หรือพืชไร่เป็นหลัก ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำที่สุด ประมาณร้อยละ 90 ของครัวเรือน มีหนี้สินในระหว่างปี ประมาณร้อยละ 80 มีหนี้คงค้างเมื่อต้นปีหรือปลายปี มีจำนวนหนี้สินคงค้างต่อ ครัวเรือนปลายปีมากเป็นอันดับสอง อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนเพียงประมาณหนึ่งในสามของครัวเรือน ทั้งหมดเท่านั้นที่มีการกู้ยืมเงินในระหว่างปี และจำนวนเงินที่ครัวเรือนกู้ยืมในระหว่างปีนั้นประมาณ หนึ่งในสามเป็นเงินกู้จากแหล่งนอกระบบ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูงมากถึงร้อยละ 24-60 ต่อปี

ข้อเสนอแนะ

ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตรซึ่งเป็นสถาบันการเงินหลักที่ให้บริการสินเชื่อแก่ ครัวเรือนในกลุ่มนี้จะต้องพิจารณาหาทางที่จะเพิ่มการให้บริการสินเชื่อให้มากขึ้นทั้งเงินกู้ระยะสั้น ระยะ ปานกลาง และระยะยาว เพื่อลดสัดส่วนการพึ่งพาเงินกู้จากแหล่งนอกระบบลง โดยที่ต้องระมัดระวัง ไม่ทำให้ความอยู่รอดของสถาบันต้องตกต่ำลงจนถึงระดับอันตราย

นโยบายการพักชำระหนี้ควรให้ความสำคัญดำเนินการกับครัวเรือนในกลุ่มนี้ (ในเขต เกษตรน้ำฝน) ก่อนเพราะเป็นกลุ่มครัวเรือนที่เดือดร้อนมากที่สุด แต่ควรพิจารณาต่อไปด้วยว่า จะทำ อย่างไรกับเงินกู้จากแหล่งนอกระบบในระหว่างการพักชำระหนี้

6.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับลำดับก่อนหลัง (ต่อ)

ข้อเท็จจริง

ครัวเรือนในกลุ่มที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน มีครัวเรือนไม่ถึงร้อยละ 50 ที่มีหนี้คงค้างต้นปี แต่ในระหว่างปีมีครัวเรือนมากถึงร้อยละ 72 ที่กู้ยืม ทำให้ครัวเรือนที่เป็นหนี้ในระหว่างปีเพิ่มขึ้นเกือบถึงร้อยละ 90 ของครัวเรือนทั้งหมด เมื่อสิ้นปีหลังจากที่บางครัวเรือนชำระคืนหนี้สินหมด จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้คงค้างจึงลดลงเหลือร้อยละ 60 เศษ ๆ แสดงว่าครัวเรือนมีความต้องการนี้ระยะสั้นจำนวนมาก เงินที่กู้ยืมระหว่างปีเกือบร้อยละ 80 มาจากสถาบันการเงิน อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนค้าขายและที่ทำงานประจำที่ปะปนอยู่ในกลุ่มครัวเรือนนี้ ใช้สินเชื่อทั้งหมดจากแหล่งนอกระบบ

ข้อเสนอแนะ

สถาบันการเงินในชนบทโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ น่าจะมีบทบาทได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เพราะมีครัวเรือนเป็นจำนวนมากที่ต้องการสินเชื่อ และควรให้บริการกับครัวเรือนชนบทประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ครัวเรือนเกษตรกรด้วย

นโยบายการพักชำระหนี้ ควรใช้กับสินเชื่อที่เป็นสินเชื่อระยะปานกลางและระยะยาว ซึ่งถ้าใช้กับสินเชื่อระยะสั้นอาจทำให้ครัวเรือนขาดเงินลงทุนหมุนเวียนระยะสั้น ผลผลิตและรายได้ของครัวเรือนจะลดลง นอกจากนี้การวิเคราะห์ยังพบว่าครัวเรือนมีความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ระยะสั้นได้

6.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาระหนี้สินและการชำระคืน

ข้อเท็จจริง

ภาระหนี้สินของครัวเรือนในชนบท เมื่อพิจารณาจากอัตราส่วนหนี้สินคงค้างปลายปีต่อมูลค่าที่ดินทำการเพาะปลูกของครัวเรือน อยู่ในระดับต่ำมากอยู่ในช่วงระหว่างร้อยละ 3 ถึงร้อยละ 7 เท่านั้น ครัวเรือนมีรายได้สุทธิจากการเกษตรเป็นบวก และมีรายได้สุทธิของครัวเรือนมากกว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภค หรือครัวเรือนมีเงินออม

ข้อเสนอแนะ

สถาบันการเงินน่าจะเพิ่มวงเงินกู้ให้แก่ครัวเรือนในชนบทได้อีก เพราะครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้เงินกู้ระยะสั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในการทำการเกษตร ส่วนการชำระคืนเงินกู้ระยะปานกลางและระยะยาว เนื่องจากโดยรวมแล้วครัวเรือนมีเงินออมเหลืออยู่ ดังนั้นครัวเรือนจะสามารถชำระคืนเงินกู้ระยะปานกลางและระยะยาวได้ แต่วงเงินที่จะชำระ ระยะเวลาชำระคืน และช่วงเวลาที่จะชำระคืนได้ ควรต้องพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละครัวเรือนไป

6.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเภทลูกค้า

ข้อเท็จจริง

ครัวเรือนในชนบทสามารถแบ่งแยกตามแหล่งที่มาของรายได้หลักได้หลายประเภท ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนรับจ้าง ครัวเรือนค้าขาย ครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนบริการ และครัวเรือนอื่น ๆ ครัวเรือนแต่ละประเภทไม่ได้แบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาดว่า ครัวเรือนรับจ้างจะไม่ทำการเกษตร หรือครัวเรือนเกษตรกรจะไม่ทำงานรับจ้าง ครัวเรือนทุกประเภทมีลักษณะผสมผสานกัน เช่น ครัวเรือนเกษตรกรก็ทำงานและมีรายได้จากการรับจ้างด้วย ครัวเรือนรับจ้าง ค้าขาย ที่ทำงานประจำ ก็ทำการเกษตรหรือมีรายได้จากการเกษตรด้วย ครัวเรือนแต่ละประเภทมีพฤติกรรมหรือวัตถุประสงค์ในการใช้สินเชื่อแตกต่างกันและมีแหล่งเงินกู้หลักแตกต่างกัน ครัวเรือนประเภทที่มีฐานะทางการเงินที่ดีที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือครัวเรือนที่ทำงานประจำ ครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนค้าขาย ครัวเรือนรับจ้าง ครัวเรือนบริการ และครัวเรือนอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

นโยบายสินเชื่อชนบทควรตระหนักถึงความหลากหลายของครัวเรือนในชนบท ครัวเรือนแต่ละประเภทมีความต้องการและวัตถุประสงค์ในการใช้สินเชื่อแตกต่างกัน ดังนั้นนโยบายสินเชื่อที่จะใช้กับครัวเรือนเกษตรกรหรือครัวเรือนรับจ้าง (ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับครัวเรือนเกษตรกรมากที่สุด ครัวเรือนรับจ้างจำนวนมาก คือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้จากการเกษตรน้อยกว่ารายได้จากการรับจ้าง) อาจไม่เหมาะสมที่จะใช้กับครัวเรือนประเภทอื่น ๆ นอกจากนั้นสถาบันการเงินไม่ว่าจะเป็น ธ.ก.ส. หรือสหกรณ์การเกษตร ควรให้บริการหรือรับสมาชิกจากครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ด้วย

6.5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อวัตถุประสงค์ที่นอกเหนือจากการเกษตร

ข้อเท็จจริง

ครัวเรือนในกลุ่มปลูกข้าวและ/หรือ พืชไร่เป็นหลักในเขตเกษตรน้ำฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนเกษตรกรและครัวเรือนรับจ้าง ทำการเกษตรและมีรายได้สุทธิจากการเกษตรจริง แต่รายได้ไม่เพียงพอที่จะให้ครัวเรือนดำรงชีวิตอยู่ได้ ครัวเรือนต้องพึ่งรายได้จากแหล่งนอกการเกษตร ครัวเรือนเกษตรกรใช้เงินกู้ประมาณหนึ่งในสี่เพื่อส่งสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ ครัวเรือนค้าขายและทำงานประจำ ต้องกู้เงินจากแหล่งนอกระบบเพื่อส่งสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

การให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอ นโยบายสินเชื่อชนบทต้องพิจารณาให้ครัวเรือนสามารถนำสินเชื่อไปใช้ในวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมนอกการเกษตร รวมทั้งการไปทำงานทำในประเทศและต่างประเทศ นโยบายนี้ควรให้ครอบคลุมถึงครัวเรือนทุกประเภท และควรกำหนดให้เป็นวัตถุประสงค์หนึ่งที่ครัวเรือนสามารถกู้ยืมได้ โดยไม่ต้องแอบแฝงไว้กับเงินกู้เพื่อการเกษตร

6.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการสินเชื่อของกลุ่มครัวเรือน/ระบบการเพาะปลูกต่าง ๆ

ข้อเท็จจริง

กลุ่มครัวเรือน/ระบบการเพาะปลูก	หนี้คงค้างต่อพื้นที่เพาะปลูก (บาท/ไร่)
1. ปลูกข้าวและ/หรือ พืชไร่ เขตเกษตรน้ำฝน	3,345
2. ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ขนาดเล็ก	7,457
3. ปลูกข้าวหลายครั้ง เขตชลประทาน	1,286
4. ปลูกไม้ผลเป็นหลัก	5,592
5. ปลูกพืชยืนต้น เป็นหลัก	2,995

ข้อเท็จจริงจากข้อมูลข้างต้นพอสรุปได้ดังนี้ **หนึ่ง** ระบบการเกษตรที่ก้าวหน้า ทำเป็นการค้ามากกว่า คือระบบ 2 3 และ 4 มีความต้องการสินเชื่อมากกว่า ระบบการเกษตรแบบดั้งเดิม/พื้นฐาน คือระบบที่ 1 และ 5 **สอง** ระบบการเพาะปลูก/กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้หลายเดือน/หลายครั้ง

ในรอบระยะเวลา 1 ปี คือ กลุ่มที่ 3 และ 5 มีความต้องการสินเชื่อต่ำกว่า หรือลักษณะ การ Flow (การไหลเข้า) ของรายได้ จะมีผลต่อความต้องการสินเชื่อมากกว่า ระดับของรายได้ สามครัวเรือนที่มีความเข้มข้นในการใช้ที่ดินสูง แม้จะมีพื้นที่ขนาดเล็ก แต่ความต้องการสินเชื่ออาจสูงได้ ซึ่งเกิดจากมีการลงทุนสูง และสี่ครัวเรือนที่มีรายได้นอกฟาร์มมาก มีรายได้สุทธิของครัวเรือนสูง มีระดับหนี้คงค้างหรือมีความต้องการเงินกู้สูงด้วย (ไม่ได้หมายความว่าภาระหนี้สินจะสูงตามไปด้วย)

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาการเกษตร การใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ก้าวหน้า จะทำให้ความต้องการเงินกู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินกู้ระยะปานกลางและยาวมากขึ้นด้วย การจัดหาสินเชื่อเพื่อสนองความต้องการดังกล่าวจึงควรดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

6.7 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเข้มแข็งขององค์กร

ข้อเท็จจริง

ในเขตพื้นที่/กลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตรแบบก้าวหน้า เช่นกลุ่มครัวเรือนที่ปลูกข้าวหลายครั้งในเขตชลประทาน กลุ่มครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก การกู้เงินจากสถาบันการเงิน ครัวเรือนจะกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรมากกว่า ธ.ก.ส. หรือมีแนวโน้มว่าเมื่อเกษตรกรมีความก้าวหน้ามากขึ้น การรวมกลุ่มของครัวเรือนเพื่อทำงานร่วมกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันจะมีมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

แนวโน้มดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดี เป็นการลดภาระของ ธ.ก.ส. ลง ควรมีมาตรการที่จะให้การสนับสนุนด้านวิชาการ การจัดการเพื่อให้องค์การในระดับพื้นที่ของประชาชนเติบโตอย่างเข้มแข็งก้าวหน้าทันสมัยให้อยู่ในระบบการแข่งขันและเติบโตอย่างยั่งยืนได้

6.8 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อการศึกษา

ข้อเท็จจริง

ครัวเรือนชนบทจำนวนมากได้ใช้เงินกู้เพื่อการศึกษาแก่บุตรหลาน การใช้สินเชื่อเพื่อวัตถุประสงค์นี้ครัวเรือนไม่สามารถกู้ยืมได้อย่างเปิดเผย ส่วนมากจะแอบแฝงอยู่กับการกู้ยืมเพื่อ

การเกษตร สินเชื่อที่ใช้ในการศึกษาระดับประถมและมัธยมมีจำนวนไม่มากนัก แต่ถ้าหากเป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแล้ว ครัวเรือนต้องกู้เงินเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

ในพื้นที่ที่กองทุนเงินกู้เพื่อการศึกษาเข้าไปให้บริการไม่ถึง ธ.ก.ส.หรือสหกรณ์การเกษตร ควรพิจารณาให้บริการด้วย เพื่อยกระดับขีดความสามารถของครัวเรือนชนบทในอนาคต และจะหลีกเลี่ยงการนำเงินกู้เพื่อการผลิตไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นที่จะทำให้เงินที่เหลือเพื่อการลงทุนน้อยลง ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อ ผลผลิต รายได้ และการชำระคืน

6.9 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการ และ รายได้/การทำงานนอกฟาร์ม

ข้อเท็จจริง

ผลจากการวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์โดยใช้สมการถดถอย หรือลิเนียโปรแกรมมิ่ง ให้ผลว่า เมื่อครัวเรือนมีรายได้นอกฟาร์มมากขึ้น ความต้องการสินเชื่อจะลดลง ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์ที่อยู่ภายใต้ข้อสมมติที่ว่าปัจจัยอื่น ๆ อยู่คงที่ แต่ถ้าไม่มีข้อสมมตินี้ ข้อสรุปจากการวิเคราะห์จะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้จะเห็นได้จากข้อมูลที่แสดงในข้อเสนอแนะที่ 6 ข้างต้น ซึ่งกลุ่มครัวเรือนที่ปลูกพืชหลายครั้ง และไม้ผล พื้นที่ขนาดเล็ก และกลุ่มครัวเรือนที่ปลูกไม้ผลเป็นหลักเป็นกลุ่มครัวเรือนที่มีสมาชิกไปทำงานประจำ หรือทำงานนอกฟาร์มอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก มีรายได้จากแหล่งนอกการเกษตรเป็นจำนวนมาก แต่ครัวเรือนก็มีการกู้ยืมเงิน (เมื่อพิจารณาในรูปหนึ่งคงค้างปลายปีต่อไร่) มากด้วย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า เมื่อครัวเรือนมีรายได้มาก จึงลงทุนมากขึ้น ความต้องการสินเชื่อจึงมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทและความสำคัญของกิจการนอกฟาร์มแล้วและนโยบายของรัฐ ซึ่งต้องส่งเสริมกิจการดังกล่าวทั่วประเทศ กลุ่มครัวเรือนที่ประกอบกิจการนอกฟาร์มจะมีความต้องการสินเชื่อมากขึ้น ดังนั้น สถาบันการเงินไม่ว่าจะเป็น ธ.ก.ส. หรือ สหกรณ์การเกษตร ควรให้บริการเพิ่มขึ้นตามความต้องการและในจำนวนและเวลาที่เหมาะสม

6.10 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการให้บริการ

ข้อเท็จจริง

การศึกษาพบว่ากลุ่มครัวเรือนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก ไม่ว่าจะปลูกครั้งเดียวหรือหลายครั้ง จะมีครัวเรือนที่มีความต้องการสินเชื่อมาก ในระหว่างปีจะมีครัวเรือนระหว่างร้อยละ 34-70 ที่กู้เงิน จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สินระหว่างปีมีจำนวนเกือบร้อยละ 90 ของครัวเรือนทั้งหมด แต่จำนวนความต้องการสินเชื่อต่อครัวเรือนจะน้อยกว่าครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

การให้กู้ยืมแก่ครัวเรือนเป็นรายครัวเรือนจะมีต้นทุนสูง การนำเอาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการให้สินเชื่อผ่านสหกรณ์การเกษตรน่าจะมีผลเป็นปัจจุบัน

6.11 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำเงินกู้ไปชำระหนี้สินเดิม

ข้อเท็จจริง

การศึกษาพบว่าทุกกลุ่มของครัวเรือนจะมีการนำเงินกู้ที่กู้ใหม่ในระหว่างปี จำนวนตั้งแต่ร้อยละ 2 จนถึงร้อยละ 12 ไปใช้ชำระหนี้เดิม ซึ่งจะเป็นการ “ผลิตผ้าเช็ดตัว” หรือเป็นการ refinance ก็แล้วแต่ แสดงว่ามีปัญหาเกิดขึ้นในการชำระคืนหนี้สิน

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาน่าจะเกิดขึ้นจาก 2 สาเหตุคือ หนึ่ง กำหนดการชำระคืนไม่เหมาะสม และ/หรือ สอง ครัวเรือนไม่สามารถชำระคืนได้จริง ๆ สถาบันการเงินจะต้องทบทวนดูว่าปัญหาเกิดจากอะไรแน่ ถ้าเกิดจากข้อหนึ่ง ก็ควรปรับกำหนดการชำระคืนให้สอดคล้องกับกระแสเงินสดรับ/จ่ายของครัวเรือน ถ้าเกิดจากข้อที่สอง อาจต้อง reschedule การชำระคืนใหม่ (กำหนดจำนวนเงินที่จะต้องชำระคืนในแต่ละงวด ช่วงเวลาของงวดการชำระคืน และ จำนวนงวดที่จะชำระคืน)

6.12 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับครัวเรือนที่ไร้ที่ดินทำกิน หรือ Landless Household (LH)

ข้อเท็จจริง

จำนวน LH ของครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ จะเป็นส่วนประกอบอยู่ในช่วงร้อยละ 1-11.4 ของครัวเรือนทั้งหมดในแต่ละกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในช่วงร้อยละ 1-3.6 ครัวเรือนเหล่านี้มีตั้งแต่ร้อยละ 50-100 ที่ไม่กู้ยืมเงินเลย และครัวเรือนที่ไม่กู้ยืมนี้ จำนวนมากกว่าครึ่ง จะเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดมีเสถียรภาพทางสังคมในชุมชน ควรจะให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือน LH กลุ่มที่ไม่กู้ (ซึ่งอาจเป็นเพราะกู้ไม่ได้ หรือไม่กู้เอง) และมีรายได้ต่ำ สำหรับครัวเรือนที่ไม่ต้องการทำการเกษตรอีกต่อไป ควรจัดฝึกอบรมงานฝีมือประเภทต่าง ๆ ให้ สำหรับครัวเรือนที่ประสงค์จะทำการเกษตร รัฐควรจัดหาเงินกู้ระยะยาวเพื่อซื้อที่ดิน เครื่องมือ อุปกรณ์ ปัจจัยการผลิต ให้ทำการเกษตรในลักษณะ “เศรษฐกิจพอเพียง” จัดฝึกอบรมให้ความรู้ทางวิชาการ และ กำหนดการชำระคืนให้เหมาะสม

6.13 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรับรู้ความเสี่ยง

ข้อเท็จจริง

ครัวเรือนชนบทที่กู้ยืมเงิน มีจำนวนมากถึงร้อยละ 30 ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นลบ

ข้อเสนอแนะ

ในการพิจารณาให้สินเชื่อแก่ครัวเรือนกลุ่มต่างๆ ควรมีการจัดแบ่งครัวเรือนในแต่ละกลุ่มตามชั้นความเสี่ยงด้วย ซึ่งอาจจะพิจารณาจากกระแสเงินสดสุทธิหรือตัวชี้อื่นก็ได้ ผู้กู้ที่เสี่ยงมาก ๆ อาจจะต้องทำการพิจารณาว่า จะให้กู้เงินหรือไม่อย่างไร เพราะจะกระทบถึงความมั่นคงทางการเงินของผู้ให้กู้หรือสถาบันการเงิน และผู้ที่มีความเสี่ยงน้อยด้วยในที่สุด โดยเฉพาะในกรณีที่มีหนี้สูญเกิดขึ้นมาก นอกจากนั้นควรตระหนักว่าการให้กู้ควรอยู่ในหลักการของธุรกิจ การให้กู้แก่กลุ่ม non-bankable จะมีความเสี่ยงมากจึงควรระมัดระวังและหาวิธีลดความเสี่ยงดังกล่าว

6.14 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย

ข้อเท็จจริง

ในการกู้เงินจากสถาบันการเงิน ผู้กู้ที่มีความเสี่ยงต่างกัน จ่ายอัตราดอกเบี้ยเท่ากัน ความยืดหยุ่นของอัตราดอกเบี้ยเป็นแบบไม่ยืดหยุ่น

ข้อเสนอแนะ

การคิดอัตราดอกเบี้ยนอกจากจะให้คุ้มกับต้นทุนของเงิน ค่าใช้จ่ายในการให้กู้ และ อัตราเงินเฟ้อแล้ว ควรจะมีการคิดให้แตกต่างกันตามลำดับความเสี่ยงด้วย โดยผู้ที่มีความเสี่ยงน้อยจ่าย อัตราดอกเบี้ยต่ำ และผู้ที่มีความเสี่ยงมากควรต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยสูงกว่า ซึ่งไม่น่าจะเป็นปัญหากับผู้กู้ เพราะค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่มากนัก และความยืดหยุ่นเป็นแบบไม่ยืดหยุ่น

6.15 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเข้าถึงและหลักทรัพย์ค้ำประกัน

ข้อเท็จจริง

ในการกู้เงินระยะปานกลางและยาว ต้องใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินที่เอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดิน

ข้อเสนอแนะ

ครัวเรือนชนบทในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องทำการสะสมทุน โดยเฉพาะทางกายภาพ เช่น การลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ปรับปรุงที่ดิน ซึ่งต้องการเงินลงทุนจำนวนมาก และเงินออมของ ครัวเรือนมักจะไม่เพียงพอจึงต้องการเงินกู้ แต่มักมีปัญหาเรื่องหลักทรัพย์ค้ำประกัน การแก้ปัญหา อาจทำได้โดยการเพิ่มวงเงินกู้จากหลักทรัพย์ให้มากขึ้น หรือการทำ second mortgage หรือโครงการ ค้ำประกันเงินกู้เช่นเดียวกับกรณีของอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งน่าจะได้มีการพิจารณาจัดตั้งขึ้นมา

6.16 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการระดมเงินออม

ข้อเท็จจริง

มีครัวเรือนชนบทเป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 70 ที่มีกระแสเงินสดสุทธิเป็นบวกและมีเงินออม

ข้อเสนอแนะ

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และสหกรณ์การเกษตร ควรเร่งระดมเงินออมของครัวเรือนไปพร้อม ๆ กับการให้กู้เงิน นอกจากจะทำในรูปของการระดมเงินฝากแล้ว ควรทำในรูปของทุนเรือนหุ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ครัวเรือนชนบทได้มีส่วนในการเป็นเจ้าของ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน และการแบ่งผลกำไรจากการดำเนินงานให้มากขึ้น (การประท้วงเพื่อจะไม่ชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยจะลดลงมาก)

6.17 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสินเชื่อและการเพิ่มรายได้

ข้อเท็จจริง

ข้อมูลเกี่ยวกับราคาเงาที่ได้จากการวิเคราะห์ลิเนียโปรแกรมมิ่ง ระบุว่าการประกอบ การผลิตของครัวเรือนหลายประเภทมีสินเชื่อจากสถาบันการเงินเป็นข้อจำกัดที่มีผลต่อรายได้ของ ครัวเรือน แต่ที่ดินเป็นข้อจำกัดที่มีผลต่อรายได้กับครัวเรือนทุกประเภทในทุกกลุ่มครัวเรือน ซึ่งอาจกล่าว ได้ว่าระดับการเป็นข้อจำกัดของที่ดินนั้นสูงกว่าสินเชื่อจากสถาบันการเงิน

ข้อเสนอแนะ

การให้หรือการเพิ่มบริการสินเชื่อระยะสั้นเพื่อจัดหาปัจจัยการผลิตหรือจ้างแรงงาน เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง แต่การเพิ่มรายได้จากสินเชื่อจะทำได้ในระดับหนึ่ง เพราะถูกจำกัดด้วยสภาพทาง กายภาพของปัจจัยอื่นที่สำคัญยิ่ง คือที่ดิน ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นยิ่งกว่าคือ การให้บริการสินเชื่อระยะยาว เพื่อจัดหาที่ดินปรับปรุงศักยภาพของที่ดิน หรือจัดหาระบบน้ำเพื่อเพิ่มความเข้มข้นในการใช้ที่ดินให้สูงขึ้น